

ΕΚΚΛΗΣΙΑ

ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΤΟΣ ΙΣΤ'

ΣΑΒΒΑΤΟΝ 27 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1938

ΑΡΙΘ 33-34

ΕΝ ΜΕΓΑ ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΓΕΓΟΝΟΣ

Κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας ὁ ὀρθόδοξος ρωσικὸς κόσμος τῆς ὑπερορίου διασπορᾶς πανηγυρίζει τὴν ἐννεακοσιοστὴν πεντηκοστὴν ἐπέτειον τῆς βαπτίσεως τοῦ ρωσικοῦ ἔθνους χάρις εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ ρώσου ἡγεμόνος Βλαδίμηρου ἀποδοχὴν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, ἐντεῦθεν δὲ καὶ ἀπεφάσισε νὰ ὀνοματίσῃ τὸ ἔτος τοῦτο «βλαδίμηρειον ἔτος».

Τὸ γεγονός τοῦτο τοῦ δεκάτου χριστιανικοῦ αἰῶνος ὑπῆρξε κρίσιμον οὐ μόνον διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ ρωσικοῦ ἔθνους, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς τύχας ὀλοκλήρου τῆς σλαβικῆς φυλῆς καὶ διὰ τὴν ὅλην εὐρωπαϊκὴν ἱστορίαν, ἀπὸ γενικωτέρας δ' ἐπόψεως ἦτο ἀποφασιστικὸν καὶ διὰ τὴν παγκόσμιον ἱστορίαν. Διότι ἀρκεῖ νὰ φαντασθῇ τις ὁποῖαν ριζικὴν τροπὴν θὰ εἶχεν ἡ ἱστορία οὐ μόνον ἐὰν ὁ Βλαδίμηρος δὲν ἀπεφάσισεν νὰ ὑποκαταστήσῃ τὴν πάτριον εἰδωλολατρείαν διὰ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἠσπάζετο τὸν μουσουλμανισμόν, ὅς δ' εἰπεῖν καὶ ἂν παρέδιδε τὴν καρδίαν του εἰς τὸν παπικὸν καθολικισμόν ἀντὶ τῆς βυζαντινῆς ὀρθοδοξίας. Ἄλλ' ἐκ παραλλήλου ἀρκεῖ νὰ ἀναλογισθῶμεν τί εἰσήνεγκεν ἡ ὀρθόδοξος Ρωσία εἰς τὸν θησαυρὸν τῆς οἰκουμενικῆς ὀρθοδοξίας διὰ νὰ ἐκτιμήσωμεν προσηκόντως τὸ μεγαλεῖον ἐκείνου τοῦ γεγονότος.

Ὁ Βλαδίμηρος, παρὰ τὴν σκανδιναυικὴν του καταγωγὴν, κατὰ τὴν περίοδον τῆς καταλαβούσης αὐτὸν θρησκευτικῆς κρίσεως ἀντὶ νὰ στραφῇ πρὸς τὴν δύσιν, τοὺς παπικούς ἀπεσταλμένους τῆς ὁποίας εἶχε δεχθῆ σχεδὸν ὡς ὀμοπίστους, ἔδωκε τὴν προτίμησίν του εἰς τὴν βυζαντινὴν ἀνατολήν, αἰχμαλωτισθεὶς ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν λατρείαν καὶ τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμόν. Ἄν ὁ Χριστιανισμὸς ἀπετέλει καὶ ἀποτελεῖ πάντοτε τὴν μοναδικὴν πύ-

λιν τῆς εἰς τὸν πολιτισμὸν εἰσόδου, τὸ κατ' ἀρχὴν μέσον τοῦ ἐξευγενισμοῦ τῆς ἐξωχριστιανικῆς ἀγροικίας, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τῆς παμφυλετικῆς βαρβαρότητος τὸ ἄκρον ἄωτον τοῦ πολιτισμοῦ ἐξήνθει οὐχὶ ἐν τῇ Δύσει, ἀλλ' ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Ὅσονδήποτε κἂν ὁ «ἀντιβυζαντινισμὸς» τινὼν ἐκ παρεξηγήσεως ἢ ἄλλων λόγων ἐμμένει εἰς τὴν περὶ τοῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ ἀντίληψιν ὡς βαρβάρου καὶ ἀντιθέτου πρὸς τὸν τότε ὑψηλὸν τάχα δυτικὸν εὐρωπαϊκόν, σήμερον καὶ ἀπὸ πολλοῦ ὑπὸ πάντων ὁμολογεῖται οὐ μόνον τὸ μεγαλεῖον, ἀλλὰ αὐτὸ τοῦτο ἡ μοναδικὴ σημασία τοῦ ἀνατολικοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, διαδόχου καὶ κληρονόμου τοῦ μεγάλου πολιτισμοῦ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, τὸ πνεῦμα τῆς ὁποίας διοχετευθὲν εἰς τὸ χριστιανικὸν Βυζάντιον μετηγγίσθη δι' αὐτοῦ εἰς τὴν δύσιν, ἧς καὶ ἀπειργάσθη τὴν ἀναγέννησιν. Ἐκ τοῦ ζωηροῦ πόθου του νὰ εἰσαγάγῃ τὸ ρωσικὸν ἔθνος εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν ὁ Βλαδίμηρος διέγνω ὅτι τοῦτο θὰ ἐπετύγχανεν οὐχὶ διὰ τῆς Δύσεως, τὰ νεαρὰ ἔθνη τῆς ὁποίας ἐθεώρει συμβάρβαρα, ἀλλὰ διὰ τοῦ ἱεροῦ κράτους τῶν ρωμαίων τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ δὲ ἐκ μέρους τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου Βασιλείου καὶ Ρωμανοῦ (987) ζήτησις παρ' αὐτοῦ στρατιωτικῆς κατὰ τοῦ Βάρδα Φωκᾶ βοηθείας ἐχρησίμευσεν ὡς ἀφορμὴ ἐπισπεύσεως τῆς πραγματοποιήσεως τοῦ πόθου του, διότι εἰς ἀντάλλαγμα ἐζήτησεν εἰς σύζυγον τὴν ἀδελφὴν αὐτῶν Ἀνναν, τοῦτο δὲ συνεπήγετο τὸν ὄρον τῆς βαπτίσεως τοῦ Βλαδίμηρου. Ἐκ τῶν λεπτομερειῶν τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἐμμόνου ἐπιδιώξεως τοῦ συνοικεσίου ἐκείνου προκύπτει ὅτι ὁ Βλαδίμηρος, παρὰ τὴν ἀπὸ μέρους τῶν λατίνων πίσειν, οὐ μόνον συνειδητῶς ἔκρουε τὰς ἑλληνικὰς θύρας, ἀλλὰ καὶ κυριολεκτικῶς τὰς ἔθραυσεν, ἐκβιάσας οὕτω τὴν εἰς τὸν βυ-

ζαντινὸν χριστιανικὸν πολιτισμὸν εἴσοδόν του, εἰς τὴν κολυμβήθραν τοῦ ὁποίου ἐβάπτισε καὶ ἑαυτὸν καὶ ὀλόκληρον τὸ ρωσικὸν ἔθνος.

Ἀπὸ τὴν κολυμβήθραν ἐκείνην ἀνεδύθη νέον ἔθνος. Ἡ ἑλληνὶς Ἄννα, καταστῆσα ρωσὶς ἡγεμονίς, ἔφερε μεθ' ἑαυτῆς ὅλην τὴν θερησκευτικὴν αἴγλην τῆς βυζαντινῆς λατρείας καὶ τὴν λαμπρὴν τῆ ἀνακτορικῆς τοῦ Βυζαντίου αὐλῆς. Κληρικοὶ καὶ διασκαλοὶ καὶ καλλιτεχναὶ καὶ ἀρχιτέκτονες καὶ ἀγιογράφοι μετακλήθεντες εἰς τὴν Ρωσίαν μετεμπαδυσαν τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας καὶ τὸν ὅλον πνευματικὸν τῆς ἀνατολικῆς ὀρθοδοξίας πολιτισμὸν, οἱ οὗ ὁ ρωσικὸς κόσμος ἀνεγεννήθη εἰς νέαν ζωὴν με εὐρυτατὴν προοπτικὴν καὶ ανεξυλείπον τὴν σφραγίδα τῆς Ὁρθοδοξίας.

Ἡ σφραγὶς αὕτη ἀπεδείχθη, πράγματι, τόσον βαθεῖα καὶ ἰσχυρά, ὥστε κατὰ τὰς διαφόρους ἱστορικὰς περιπετείας τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ οὐδὲν ἴσχυσε νὰ τὴν ἀμαυρώσῃ, πολλῶ δ' ὀλιγώτερον νὰ τὴν ἐξαλείψῃ. Ἡ καὶ ὑπὸ τὸ δεινὸν πλήγμα τῆς μογγολικῆς εἰσβολῆς ἐμμονῆ τῶν ρώσων εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν, ἢ διὰ τῆς ὀργίλης ἀποκηρύξεως τοῦ μητροπολίτου Ἰσιδώρου ἀπόκρουσις τῆς φλωρεντινῆς ψευδοουνίας καὶ ἡ παρὰ τὴν πείσμονα ἀπόπειραν τοῦ μεγάλου Πέτρου πρὸς ἄκρατον ἐξευρωπαϊσμὸν—ὑπὸ τὸ καθ' ὅλου δυτικὸν πνεῦμα—τῆς ρωσικῆς ζωῆς ἐμμονῆ εἰς τὴν βυζαντινὴν κληρονομίαν, ἀποτελοῦν τεκμήρια τοῦ γεγονότος, ὅτι ὁ βυζαντινὸς πολιτισμὸς ἐν τῷ πνεύματι τῆς ἀνατολικῆς ὀρθοδοξίας εἶχε ρίψει βαθυτάτας τὰς ρίζας του εἰς τὴν ρωσικὴν ψυχὴν, τόσον, ὥστε νὰ διακηρύττῃται σήμερον ὑπὸ διαπρεπῶν ρώσων ἱστορικῶν ὅτι «ἄνευ τῆς ὀρθοδόξου ρίζης δὲν ὑπάρχει ρωσικὸς πολιτισμὸς, διότι ἄνευ ὀρθοδοξίας οὐδὲ ρωσικὴ ψυχὴ ὑπάρχει». Τοιοῦτοτρόπως ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἐχάραξε βαθεὰ τὰ ἀπὸ τὸν δυτικὸν κόσμον χωρίζοντα τὸν ρωσικὸν ὄριον, ἅτινα ἐκάστοτε εἶτε ὡς εὐρεῖα τάφρος διεκρατήσαν τὸ μεταξὺ τῆς δύσεως καὶ τῆς Ρωσίας χάσμα, εἶτε ὡς ὑπερύψηλα τείχη ἀντέστησαν κατὰ πάσης ἔξωθεν εἰσβολῆς.

Ἡ ρωσικὴ Ἐκκλησία ὑπῆρξε θυγάτηρ τῆς βυζαντινῆς Ἐκκλησίας, ἢ παμμερῆς δε καὶ βαυεῖα ἐπίδρασις τῆς ρωσικῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ πάσας τὰς ἐκφάνσεις τῆς ρωσικῆς ζωῆς ὑπῆρξε

μετοχέτευσις τοῦ πνεύματος τοῦ ὀρθοδόξου βυζαντινισμοῦ, τῆς βυζαντινῆς ἐκκλησιαστικότητος. Ἡ βυζαντινὴ διδασκαλία περὶ τῆς ὀρθοδόξου βασιλείας ἐπέδρασεν ἐπὶ τὴν πολιτικὴν διαμόρφωσιν ἐν τῷ πνεύματι τῆς θεοκρατικῆς μοναρχίας· πλεῖσται ἐπὶ μέρους ἐπόψεις τῆς κρατικῆς, νομικῆς καὶ κοινωνικῆς διαρθρώσεως τῆς ἀρχαίας Ρωσίας ἐτελοῦντο ὑπὸ τὸ κράτος τῶν προτύπων καὶ τῶν ἰδεῶν τῆς βυζαντινῆς ἐκκλησιαστικότητος: ὁ Νομοκάνων ὑπῆρξεν ὁ ρυθμιστὴς τοῦ ποινικοῦ, ἀστικοῦ, περιουσιακοῦ, οἰκογενειακοῦ, γαμικοῦ κλ. ρωσικοῦ δικαίου· θεραστία ὑπῆρξεν ἡ ἐπίδρασις τῆς Ἐκκλησίας καὶ εἰς τὴν σφαῖραν τῆς δημοσίας οἰκονομίας: οἱ ναοί, μάλιστα δὲ αἱ μοναὶ, ἐπέδειξαν γιγάντειον συμμετοχὴν εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἐκμετάλλευσιν τῆς ρωσικῆς γῆς διὰ τοῦ οἰκισμοῦ ἀπεράντων δασῶν καὶ ἐλωδῶν ἐκτάσεων, τῆς βιομηχανικῆς δραστηριότητος καὶ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἐμπορίου, ἀφοῦ ἤδη κατὰ τὸν 10^ο αἰ. εἰς τοὺς ναοὺς καὶ τὰς μονὰς ἀνήκε τὸ τρίτον τῆς ὅλης χώρας, διὰ τὸ ὅποιον ἡ Ἐκκλησία εἶχε δικαιώματα κυριολεκτικῶς νομοθετικά. Ἡ ὀλοκληροτέρα ὁμῶς καὶ κυριολεκτικῶς ἀποκλειστικὴ ἐπίδρασις τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τῆς ἐθνικῆς ζωῆς ὑπῆρξεν ἡ ἐκπαιδευτικὴ, ἢ διάδοσις τῶν γραμμάτων καὶ τῆς παιδείας, ἀπὸ τῆς ἐπόψεως δὲ ταύτης δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι ὁ ρωσικὸς λαὸς παρέλαβεν αὐτὴν τὴν ψυχὴν τοῦ πολιτισμοῦ παρὰ μόνης τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ σχολεῖον, τὸ βιβλίον καὶ ἡ ἐπιστήμη ἐπὶ ἑκατονταετηρίδας ὅλας ἦσαν ἀποκλειστικῶς ἐκκλησιαστικά. Κατ' ἀκολουθίαν, ἢ πᾶσα φιλολογικὴ καὶ διανοητικὴ δημιουργία ἢ ἡτο ἄμεσος καρπὸς τῆς Ἐκκλησίας, ἢ ἡτο ἐμπεποτισμένη ἐκκλησιαστικὸν πνεῦμα. Τὴν αὐτὴν σφραγίδα ἔφερε καὶ ὁ κύκλος τῶν τεχνῶν: πᾶσαι ἦσαν ἐξ ὀλοκλήρου θερησκευτικὰ ἀπαυγάσματα: ἡ ἀρχιτεκτονικὴ, ἡ μουσικὴ, ἡ ζωγραφικὴ ἢ ἱστορία τῆς ἐθνικῆς ρωσικῆς τέχνης σχεδὸν συμπίπτει πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀρχαιολογίαν.

Τὸν θεμελιώδη ὀρθόδοξον χαρακτήρα του ὁ ρωσικὸς πολιτισμὸς δὲν ἀπέβαλε καὶ ὅταν ἔτι προϊόντος τοῦ χρόνου ἦλθεν εἰς στενωτέραν ἐπαφὴν πρὸς τὸν δυτικὸν πολιτισμὸν καί, ὡς ἡτο ἐπόμενον, διεδήλωσεν εὐλόγους αὐτονόμους ἐξορμήσεις πρὸς ἀνεξαρτήτους κατευθύνσεις. Τὸ συνθετικὸν πνεῦμα ρωσικῶν με-

γαλοφυϊῶν ὅποιοι ὁ Χορμακῶφ, ὁ Γόγελι, ὁ Ντοστογέβσκη καὶ ὁ Πούσιγκην ἀπετέλει συνδυασμὸν τῆς ὀρθοδόξου βάσεως τῆς ψυχῆς των μετὰ τῶν ἀνωτέρων καὶ γνησίων ἀξιῶν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, ὀλιγίστας δ' ἔξαιρέσεις ἐκ τοῦ κανόνος ἔχει νὰ παρουσιάσῃ ἡ ἱστορία τῆς ρωσικῆς πνευματικῆς δημιουργίας, ὅποιαι, φέρει εἰπεῖν, ὁ Τολστόη καὶ ὁ Βλαδίμηρος Σολοβιῶφ.

Μέγα, λοιπόν, ὑπῆρξε τὸ γεγονὸς τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ τῶν ρώσων, τὸ μεγαλείτερον τῶν γεγονότων τῆς ρωσικῆς ἱστορίας, μεγαλύτερον εἰς ἕκτασιν καὶ ἀποτελέσματα καὶ αὐτοῦ τοῦ ἔργου τοῦ μεγάλου Πέτρου Ἄλλ' ἢ πρῶξις τοῦ ἁγίου Βλαδιμήρου, τὸν ὅποιον δικαίως ὁ ὀρθόδοξος ρωσικὸς κόσμος γεραίρει ὡς ἰσαπόστολον, ἀποκτᾷ διὰ τὴν ἑλληνικὴν ὀρθοδοξίαν ὅπως ἰδιάζουσας σημασίαν, διότι εἰς τὸ ὀρθόδοξον Βυζάντιον ἐπεφύλαξεν ἡ Θεία Πρόνοια νὰ καταστῇ ὁ γενεσιουργὸς τῆς ρωσικῆς ἀνεγεννήσεως, κατ' ἀκολουθίαν δὲ ἂν τὸ ἰωβηλαῖον τοῦτο ἀποτελῇ γενικώτερον ἑορτὴν κοινὴν τοῦ ὅλου χριστιανικοῦ κόσμου, μερικώτερον συμπανηγυρίζει αὐτὴν μετὰ τῶν ἀδελφῶν ρώσων ἡ Μήτηρ τῆς ὀρθοδόξου ρωσικῆς Ἐκκλησίας, ἡ ἑλληνικὴ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία τοῦ Βυζαντίου.

Εἶνε, βεβαίως, λυπηρὸν, ὅτι τὸ ἰωβηλαῖον τοῦτο τῶν γενεθλίων τοῦ ρωσικοῦ Χριστιανισμοῦ εὕρισκει τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ρωσίας δοκιμαζομένην ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, τὸν ὅποιον κατὰ καιροὺς ὑψώνει ἡ ἀνθρωπίνη κακία κατὰ θεῖαν παραχώρησιν δι' οὓς λόγους γινώσκει μόνη ἡ Πρόνοια τοῦ Θεοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἡ ρωσικὴ Ἐκκλησία, ὡς γνησία θυγάτηρ τῆς κατὰ Ἀνατολὰς ἁγίας Μητρὸς τῆς, εἶχε καὶ ἔχει κατὰ καιροὺς τοὺς ὁμολογητὰς καὶ τοὺς μάρτυράς τῆς. Θὰ παρέλθῃ τῶν δοκιμασιῶν ὁ καιρὸς, διὰ νὰ ἀνακύψῃ ἔτι λαμπροτέρα τῆς ὀρθοδοξίας ἡ στιλβηδών.

ΑΝΑΛΥΤΙΚΟΙ ΠΙΝΑΚΕΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΓΡΑΦΗΣ

ΕΞΟΔΟΣ

Ε' ΟΙ ΕΒΡΑΙΟΙ ΠΑΡΑΒΙΑΖΟΥΣΙ ΤΗΝ «ΔΙΑΘΗΚΗΝ»
ΑΛΛΑ ΚΑΙ ΠΑΛΙΝ
Ο ΘΕΟΣ ΑΠΟΚΑΘΙΣΤΑ ΑΥΤΗΝ ΕΠΙΕΙΚΩΣ

32,1—34,35

Α'. Ἡ παραβίασις τῆς «Διαθήκης». 32,1—29.
1ον. Ὁ χρυσοῦς μόσχος 32,1-6. α') Ἡ ἀφορμὴ

τῆς κατασκευῆς του, στ. 1. β') ἡ κατασκευὴ τοῦ χρυσοῦ μόσχου ὑπὸ τοῦ Ἀαρῶν, στ. 2-4. γ') ἡ λατρεία τοῦ χρυσοῦ μόσχου, στ. 5 β.

2ον. Ἡ ἀγανάκτησις τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ παρ' αὐτῶ ἐπέμβασις τοῦ Μωϋσέως, 32,7 14. α') Ὁ Θεὸς φανερῶναι εἰς τὸν Μωϋσεῖα τὰ τῆς ἀποστασίας τῶν Ἰσραηλιτῶν, στ. 7 8· β') Ὁ Θεὸς ἀγγέλλει τὰς ἐπὶ τῇ ἀποστασίᾳ ταύτῃ ἐπιχειμέναις τιμωρίας, στ. 9-10· γ') Δέησις τοῦ Μωϋσέως καὶ ἀποτέλεσμα αὐτῆς, στ. 11-14.

3ον. Ὁ Μωϋσῆς συντρίβει τὰς πλάκας τῶν Δέκα Ἐντολῶν καὶ ἐξαφανίζει τὸν χρυσοῦν μόσχον. 32,15 24. α') Ὁ Μωϋσῆς καὶ ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ καταβαίνουν ἀπὸ τὸ ὄρος Σινᾶ καὶ ἔρχονται πρὸς τὸν λαόν, στ. 15-18. β') Ὁ Μωϋσῆς συντρίβει τὰς πλάκας, τὰς ὁποίας ἐκράτει εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ, στ. 19, καὶ ἐξαφανίζει, ἀφοῦ πρῶτον κατήλεσε, τὸν χρυσοῦν μόσχον, στ. 20. γ') ἀνστηρὰ ἐπιτίμῃσις τοῦ Μωϋσέως πρὸς τὸν Ἀαρῶν καὶ ἀπολογία αὐτοῦ, στ. 21-24.

4ον. Ἡ τιμωρία τῶν ἐνόχων 32,25 29. α') ἐπὶ τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Μωϋσέως πρὸς τὸν λαόν οἱ Λευῖται προθύμως τάσσονται παρὰ τὸ πλευρόν του, στ. 25-26. β') θανάτωσις τῶν πρωιταίων στ. 27-29: ἡ διαταγὴ τοῦ Μωϋσέως, στ. 27· ἡ ἐκτέλεσις, στ. 28· ἐγκώμιον τοῦ Μωϋσέως πρὸς τοὺς Λευῖτας στ. 29.

Β'. Ὁ Μωϋσῆς ἐνεργεῖ διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς Διαθήκης 32,30—33,23.

1ον. Νέα προσευχὴ τοῦ Μωϋσέως ὑπὲρ τοῦ ἐνόχου λαοῦ. 32,30—35. α') Ὁ Μωϋσῆς ἐφιστᾷ τὴν προσοχὴν τοῦ λαοῦ εἰς τὸ μέγεθος τοῦ παραπτώματος του, στ. 30, β') ἡ προσευχὴ τοῦ Μωϋσέως, στ. 31-32· γ') ὁ Θεὸς δηλοῖ ὅτι οἱ ἔνοχοι θὰ τιμωρηθῶν, στ. 33 33.

2ον. Ὁ Θεὸς ἀπειλεῖ νὰ ἀποσύρῃ τὴν χάριν του ἀπὸ τὸν Ἰσραηλιτικὸν λαόν. 33,1-6. α') Ὁ Θεὸς ἀνακοινεῖ διὰ τοῦ Μωϋσέως εἰς τὸν λαόν, ὅτι δὲν θὰ ἀνακαλέσῃ μὲν τὰς δοθείσας ἐπαγγελίας περὶ κατακτήσεως τῆς Χαναάν, ἀλλ' ἀγγέλλει συγχρόνως ὅτι δὲν θὰ ὀδηγήσῃ αὐτοὺς ὁ Θεὸς προσωπικῶς τὸν λαόν ὡς μέχρι τοῦδε, ἀλλὰ δι' ἀγγέλου τινός, στ. 1-3. Πρβλ. 32,34 α. β') τὸ ἐπὶ τῇ ἀνακοινώσει ταύτῃ ἐθνικὸν πένθος τοῦ ἐβραϊκοῦ λαοῦ, στ. 4-6.

3ον. Ὁ Μωϋσῆς μεταφέρει τὴν σκηνὴν αὐτοῦ ἔξω τοῦ στρατοπέδου. 34,7 11. α') ἡ μεταφορὰ τῆς σκηνῆς του καὶ ἡ κλήσις αὐτῆς, στ. 7. β') ἡ πρὸς τὸν Μωϋσεῖα προσφυγὴ τοῦ λαοῦ, στ. 8-10 γ') ἡ ὁμιλία τοῦ Θεοῦ μετὰ τοῦ Μωϋσέως, στ. 11.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΙΣ. Δὲν πρόκειται περὶ τῆς Σκηνῆς τοῦ Μωϋσεῖου, ἣτις δὲν εἶχε κατασκευασθῆ ἀκόμη, ἀλλὰ τῆς ἀτομικῆς σκηνῆς τοῦ Μωϋσέως, ἣ ἰς ὅμως ἐχρησίμευεν ὡς τόπος συναντήσεως αὐτοῦ μετὰ τοῦ Θεοῦ.—Ἡ μεταφορὰ ἔξω τοῦ στρατοπέδου ἐσυμβόλιζε τὴν διάρρηξιν τῶν σχέσεων τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ λαοῦ. Ἡ δὲ προσφυγὴ αὐτοῦ ἐδήλωνε τὸν πόθον νὰ ἐπανακτῆσῃ τὴν θεῖαν εὐμένειαν.

4ον. Ὁ Μωϋσῆς ἐπιτυγχάνει παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν ὑπόσχεσιν νὰ συνοδεύσῃ τοὺς Ἑβραίους εἰς τὴν Χαναάν. 33,12-23. α') Πρῶτον μέρος τοῦ διαλόγου

Θεοῦ καὶ Μωϋσέως: ὁ Μωϋσῆς ζητεῖ ἀπὸ τὸν Θεὸν νὰ κάμῃ γνωστὰς τὰς διαθέσεις του πρὸς τὸν λαόν, στ. 12 14' β') ὁ Μωϋσῆς ἐπιμένει εἰς ἀκριβεστέραν διασάφην, ὁ Θεὸς συγκατανεύει, καὶ ἡ παραβίασθεῖσα «Διαθήκη» κατ' ἀρχὴν ἀποκαθίσταται, στ. 15-17' γ') τρίτον μέρος τοῦ διαλόγου: ὁ Μωϋσῆς βλέπει τὸν Θεὸν «ἐκ τῶν ὀπισθεν», στ. 18-23.

E. I. K.

ΕΠΙΣΤΑΣΙΑ ΜΟΝΟΝ Ἡ ΚΑΙ ΘΕΟΠΝΕΥΣΤΙΑ;

[Τέλος]

(2)

3. Ἦτο δὲ ἀναγκαῖα διὰ τοὺς ἀποστόλους καὶ ἰδιαίτερα τις ἔμπνευσις πλὴν τῆς ἐπιστασίας, ὅπως ἄλλως τε ὑποδηλοῦται ἐν τοῖς περὶ ἀποστολῆς τοῦ παρακλήτου λόγοις τοῦ Κυρίου «ἐκεῖνος ὑμᾶς διδάξει πάντα καὶ ὑπομνήσει ὑμᾶς πάντα ἃ εἶπον ὑμῖν»¹. Τὸ «διδάσκειν» δὲν ἀποτελεῖ ἀπλὴν ἐπιστασίαν, ἀλλ' εἶνε μειάδοσις ἀγνώστου τινός, τοῦτο δὲ διὰ τὸν ἀγνοοῦντα ἀποτελεῖ ἀποκάλυψιν, ἐνῶ ἡ ἐπιστασία ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀκριβῆ συγκράτησιν καὶ ἀπόδοσιν τοῦ ἤδη γνωστοῦ. Ἦτο δὲ ἀναγκαῖον νὰ διδασκῶσιν οἱ ἀπόστολοι καὶ περὶ ἀληθειῶν, τὰς ὁποίας εἶχον ἤδη ἀκούσει ἀπὸ τοῦ στόμα τοῦ Χριστοῦ, διότι ἐπομένον ἦτο εἶτε νὰ μὴ εἶχον κατανοήσει ἐπαρκῶς ταύτας, εἶτε καὶ νὰ εἶχον παρερμηνεύσει ἐξ ὀλοκλήρου αὐτάς. Το γεγονός, ὅτι ἤδη κατ' αὐτοὺς τοὺς τελευταίους μῆνας τῆς ζωῆς τοῦ Κυρίου οἱ ἀπόστολοι παρερμηνεύουσι τοὺς περὶ θανάτου καὶ ἀναστάσεως λόγους του, ὥστε νὰ ζητῶσι πρωτοκαθεδρίας διὰ νὰ ἀκούσωσιν ἀπὸ τοῦ στόμα του το «ὕψι οὐδατε τί αἰτεῖσθε» ἢ κατ' αὐτὴν ἔτι τὴν ἐσπέραν του μυστικοῦ δειπνοῦ ἐπανάληψις τῆς αὐτῆς περὶ πρωτειῶν φιλονικίας ἢ παρερμηνεία τῆς περὶ ἀγορᾶς μαχαίρας προτροπῆς του Κυρίου κατὰ τὴν αὐτὴν ὥραν² ἔτι δὲ καὶ ἡ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἀναστάσεως ἐπιτίμησις τοῦ Κυρίου πρὸς τοὺς δύο μαθητάς, τοὺς εἰς Ἑμμαοὺς πορευομένους «ὦ ἀνόητοι καὶ βραδεῖς τῆ καρδίᾳ...», ἀποδεικνύουσι, πόσον ἀναγκαῖα ἦτο ἡ δι' ἰδιαίτερας ἐπεεργεσίας τοῦ ἁγίου Πνεύματος διασάφην καὶ κατανοήσις παρὰ τοῖς ἀποστόλοις τῆς χριστιανικῆς ἀληθείας. Ἄλλ' ἡ διασάφην καὶ κατανοήσις ἀποτελεῖ νέαν ἀντίληψιν τοῦ προτερον διδασχέντος, ἢ νέα δ' αὐτῆ ἀντίληψις δὲν γίνεται δι' ἀλλῆς ἐπιστασίας, ἥτις κατασφαιρίζει τὸ ἤδη καλῶς γνωστόν, ἀλλ' εἶνε προφανῶς ἀποκάλυψις, ὅπως καλεῖ ταύτην ὁ Παῦλος εἰς τὰ ἀνωτέρω μνημονευθέντα χωρία. Ἄλλως τε καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ λεχθὲν εἰς τοὺς ἀποστόλους: «ἔτι πολλὰ ἔχω λέγειν ὑμῖν, ἀλλ' οὐ δύνασθε βρατάζειν ἄρτι»³, συνυπονοεῖ, ὅτι διὰ τὴν ἀσθένειαν τῶν ἀποστόλων ἢ πρὸς αὐτοὺς διδασκαλίᾳ τοῦ Κυρίου δὲν ὑπῆρξε πλήρης, καὶ συνεπῶς το περὶ τοῦ παρακλήτου λεχθὲν, ὅτι «διδάξει ὑμᾶς πάντα» ἐμφανίζεται καὶ ἐντετυθεν, ὅτι ἐνέχει τὴν ἐννοίαν οὐχὶ τῆς ἀπλῆς ἐπιστασίας, ἀλλ' ἰδιαίτερας τοῦ Πνεύματος καθυποδηγήσεως καὶ διαφωτισεως.

1. Ἰωάν. ιδ' 26.

2. Ἰωάν. ις' 12.

§ 4. Ἄλλ' ὁ πανοσιολ. συγγραφεὺς διατείνεται, ὅτι, ἐὰν πρὸς τῇ ἐπιστασίᾳ ἀποδεχθῶμεν καὶ θεοπνευστίαν ἐπὶ τῶν συγγραφέων τῆς Κ. Διαθήκης, κινδυνεύομεν νὰ ἐκλάβωμεν τοὺς συγγραφεῖς τούτους ὡς ἀπλοὺς ὑπογραφεῖς τοῦ Πνεύματος ἢ «ὡς ἀπλᾶς μηχανάς, ὡς εἶδος φωνογράφου ἢ αὐλοῦ ἢ κιθάρας, ὡς τινα ἄνευ ἰδίας συνειδήσεως καὶ βουλήσεως ὄργανα τοῦ Πνεύματος» (σελ. 16). Ἐν τούτοις αὐτὸς ὁ ἴδιος ἀποδίδει θεοπνευστίαν εἰς τοὺς προφήτας. Ἔχει λοιπὸν τὴν γνώμην, ὅτι ἄλλως δέον νὰ νοηθῇ ἡ θεοπνευστία τῆς Κ. Δ. καὶ ἄλλως ἢ τῆς Παλαιᾶς; Φρονεῖ δηλαδή, ὅτι τὰ βιβλία τῶν προφητῶν ἔχουν συγγραφῇ κατ' ὑπαγόρευσιν τοῦ Πνεύματος ὑπὸ τὴν στενωτάτην τῆς λέξεως ἐννοίαν, δι' ἐκμηδενίσεως πλήρους τῆς ἀτομικότητος τῶν συγγραφέων αὐτῶν; Βεβαίως ὄχι. Εἶνε λοιπὸν προφανές, ὅτι ἡ θεοπνευστία δύναται νὰ συμβιβασθῇ πλήρως καὶ πρὸς τὴν αὐτενέργειαν τῶν θεοπνεύστων συγγραφέων, μάλιστα ἐὰν δεχθῶμεν τὴν ἐκδοχὴν ἣν ἐκδέχεται καὶ ὁ συγγραφεὺς καὶ κατ' ἣν ἡ θεοπνευστία δὲν ἀποτελεῖ μόνιμον κατάστασιν, ἀλλὰ κατ' ὀρισμένους στιγμὰς τοῦ βίου τῶν ἱερῶν συγγραφέων ἔκτακτον τοῦ πνεύματος ἐπενέργειαν, ὡς διακρίνει σαφῶς ὁ Ἀλέξανδρος Λυκούργος. Αὐτὸς ἄλλως τε ὁ συγγραφεὺς λησμονῶν μετ' ὀλίγον τὸν τοιοῦτον φόβον αὐτοῦ περὶ θεοπνευστίας ὑποσημειοῖ μόλις μετὰ δύο σελίδας (ἐν σελ. 18), ὅτι «ἡ ἐν τῇ θεοπνευστίᾳ ἐνέργεια τοῦ ἁγίου Πνεύματος δὲν αἶρει τὴν αὐτοσυνειδησίαν καὶ ἰδιοφυῖαν τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν». Ὀλίγον δὲ κατωτέρω ὁμιλῶν περὶ τῆς ἐκστάσεως χαρακτηρίζει μὲν αὐτὴν ὡς παθητικὴν κατάστασιν, ἀλλὰ μόνον ἐν τῇ ἐννοίᾳ, ὅτι «ἡ ὅλη ψυχὴ τοῦ θεοπνεύστου ἀνυψομένη καὶ ἐξαιρομένη εἰς ὑπεράνω τῶν ὀρίων τῆς φυσικῆς δυνάμεως ἐξικνουῖσαν [ἴσως ἐξικνουμένη] βαθμίδα πνευματικῆς ἐποπτείας, προσέλκεται οὕτω ἰσχυρῶς ὑπὸ τοῦ κάλλους τῶν μεταδιδόμενων αὐτῇ οὐρανίων ἀληθειῶν καὶ ὑπὸ τῆς θέας τῶν ὁρωμένων προσηλοῦται κατ' ἀκλουθίαν οὕτω ἀτενῶς εἰς αὐτὰ καὶ μόνον εἰς αὐτὰ, ὥστε νὰ κατασινῇ κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα πάντα ἄλλη σκέψις καὶ πᾶσα ἄλλη αἴσθησις» (σελ. 35) Ἔπεται λοιπὸν ὅτι καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἐκστατικῇ μορφῇ τῆς θεοπνευστίας κατ' αὐτὸν ἔτι τὸν συγγραφέα ὁ ὑπὸ τοῦ Πνεύματος ἐμπνεόμενος δὲν μεταβάλλεται εἰς ἀπλοὺν ἄψυχον τοῦ Πνεύματος ὄργανον. Ταῦτα ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν, ὅτι θεοπνευστία, ἀποκάλυψις καὶ ἐκστασις ἀποτελοῦσιν ὅρους ταυτοσήμου. Εἰς τοῦτο ὁμοῦ θὰ ἡ δύνατο βασιμῶς νὰ ἀνταχθῇ ὅτι ἡ θεοπνευστία δέον νὰ διακρίνηται τῆς ἀποκαλύψεως, καὶ ἐκ στάσεως ὑπὸ τὴν διακρίσιν δὲ ταύτην αἰ ἀνωτέρω περὶ αὐτενεργείας τῶν ἱερῶν συγγραφέων παρατηρήσεις ἰσχύουσιν ἔτι μάλλον.

§ 5. Ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς ὅσα περὶ τῆς σχέσεως ἐκκλησίας καὶ ἀποστόλων, ἐκκλησίας καὶ ἁγίας Γραφῆς λέγει ὁ κ. καθηγητῆς, μολονὶ ἐπὶ τινὰς αὐτῶν εὗρισκω καὶ ἐγὼ ὁμοίᾳ, δὲν δύναμαι ὁμοῦ νὰ συμφωνήσω ἐξ ὀλοκλήρου. (1) Οὕτω δὲν εἶνε ἀπολύτως ἀληθὲς τὸ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως τονιζόμενον ὅτι «ἡ Γραφὴ ἀρύεται τὸ κῦρος καὶ τὴν αὐθεντίαν αὐτῆς ἐκ τῆς ἐκκλησίας» (σελ. 69). Οὐδέποτε πρέπει νὰ

λησμονῆται ἡ ἀλήθεια, ὅτι ἡ ἐκκλησία ζῆται τὸ κύριον καὶ τὴν αὐθεντιαν αὐτῆς ἐκ τῆς πιστῆς καὶ ἀνοθεύτου τηρήσεως τῆς ἐγγράφου τε καὶ ἀγράφου ἀποστολικῆς παραδόσεως. Ἀπόδειξις τούτου εἶνε, ὅτι ἡ ἐκκλησία ἐν τῷ συμβόλῳ χαρακτηρίζεται ὡς «ἀποστολική», πᾶσα δὲ ἐκκλησία, ἡ ὁποία θὰ παρεκκλίνῃ ἐκ τῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίας, παύει νὰ εἶνε ἡ γνησία τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία. Καὶ συμφωνῶ μὲν πληρέστατα πρὸς τὸν συγγραφέα ὡς πρὸς τὸ ὅτι ἡ ἐκκλησία ἀποτελεῖ τὸ ἀντικειμενικὸν καὶ ἐξωτερικὸν κριτήριον περὶ τῆς γνησιότητος τῆς Γραφῆς. Ἀλλὰ πρὸ τοῦ ἐξωτερικοῦ κριτηρίου ὑπάρχει τὸ ἐσωτερικὸν κριτήριον. Ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἡ ἁγία Γραφή δὲν γίνεται ἁγία Γραφή, διότι ἡ ἐκκλησία μαρτυρεῖ περὶ αὐτῆς ὅτι εἶνε ἁγία Γραφή, ἀλλ' εἶνε οἴκοθεν καὶ ἐκ προτέρου ἁγία Γραφή καὶ διὰ τοῦτο ἡ Ἐκκλησία μαρτυρεῖ τούτο περὶ αὐτῆς.

(2) Εἶνε λοιπὸν προσωπικὸν ἢ ἀτομικὸν προνόμιον τῶν ἀποστόλων ἢ θεοπνευστία; Ὁ συγγραφεὺς δὲν θέλει νὰ τὸ παραδεχθῆ (σελ. 25), ἐπειδὴ νομίζει, ὅτι ἐν τῇ ἐκδοχῇ ταύτῃ «ὑπολανθάνει καθόλου ἐσφαλμένη τις τῶν ἀποστόλων πρὸς τὴν ἐκκλησιαν σχέσις, καθ' ἣν οὔτοι παρουσιάζονται ὡς τινὰ ὄντα οἰκονεὶ ἐκτός τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὑπὲρ αὐτῆν τελούντα ἢ μᾶλλον αὐτὸ τοῦτο τὸν ἀκρογωνιαίον καὶ θεμέλιον λίθον αὐτῆς ἀποτελοῦντα» (σελ. 27). Καὶ ὅτι μὲν οἱ ἀπόστολοι κατεῖχον ἐξαιρετικὴν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ θέσιν, χαρακτηριζόμενοι ὑπὸ τοῦ Παύλου ὡς «θεμέλιος» αὐτῆς εἴπομεν ἀνωτέρω, ὁμολογεῖ δὲ πως καὶ ὁ κ. κληνηγῆς ἐν τέλει τῆς μελέτης αὐτοῦ. Τὸ νὰ ἐπιζητήται ὅμως, ὅπως μεταβληθῶσιν εἰς ἀτόλους τινὰς ἐκκλησιαστικόνους διακόνους, οἰκονεὶ ἐξαφανιζόμενους ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἀποτελεῖ, ἂν μὴ τι ἄλλο, τοῦλάχιστον ὑπερβολὴν, καὶ ὑπερβολὴν εἰς ἄκρον ἐπικίνδυνον. Βεβαίως τὸ ἀποστολικὸν ἀξίωμα ἰδρύθη πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῆς Ἐκκλησίας. Βεβαίως διαδραματίζουσιν οἱ ἀπόστολοι τὸ πρόσωπον τοῦ δούλου καὶ τοῦ διακονητοῦ. Βεβαίως εἶνε δούλοι, λειτουργοὶ καὶ κήρυκες τῆς νέας θρησκείας καὶ «δούλους Χριστοῦ» ἀποκαλοῦσιν ἑαυτοὺς οἱ Πέτρος, Παῦλος, Ἰούδας καὶ Ἰάκωβος, καὶ διακόνους Χριστοῦ ἀποκαλεῖ ὁ Παῦλος ἑαυτὸν καὶ τὸν Ἀπολλῶν, ὡς τονίζει ἰδιαίτερος ὁ συγγραφεὺς ἐν σελ. 49—50. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα δὲν δύνανται ν' ἀποδείξωσιν, ὅτι οἱ ἀπόστολοι δὲν εἶνε καὶ θεμέλιοι τῆς Ἐκκλησίας καὶ δὲν ἔχουσι καὶ τοῦ ἰδιαίτερου φωτισμοῦ τοῦ Πνεύματος καὶ δὲν ἔχουσιν ὡς προσωπικὸν προνόμιον τὴν θεοπνευστίαν. Ἡ φράσις τῆς Α'. Κορινθίων (ια' 34), τὴν ὁποίαν αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς σημειοῖ: «τὰ δὲ λοιπὰ, ὡς ἂν ἔλθω, διατάξομαι», ὑποδηλοῦσι σαφῶς τὴν θέσιν, τὴν ὁποίαν εἶχε τὸ ἐν ἄτομον, ὁ Παῦλος, ἀπέναντι τῆς ὅλης Ἐκκλησίας τῶν Κορινθίων καὶ τῆς Ἀχαΐας. Ἐξ ἐτέρου καὶ περὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ λέγεται «διὰ κόνον γεγενῆσθαι περιτομῆς»¹ καὶ ὅτι ἦλθε «διακο- νῆσαι καὶ δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν»². Καὶ ἡ Ἐκκλησία καλεῖται τὸ πλήρωμα τοῦ Χριστοῦ³, ὡς συμπληροῦσα τὸν Χριστὸν «καὶ γὰρ πλήρωμα σώματος κεφαλῆ καὶ τότε πληροῦται ἡ κε-

φαλῆ, τότε τέλειον σῶμα γίνεται, ὅταν ὁμοῦ πάντες ὦμεν συγκεκολλημένοι»¹. Ἐπιτρέπεται ἐκ τοιούτων τῆς Γραφῆς ὀνομασιῶν καὶ χαρακτηρισμῶν τὰ συναγάγωμεν, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς δύναται νὰ συγκριθῆ πρὸς οἰοδήποτε μέλος τῆς Ἐκκλησίας; Ἀληθῶς οἱ ἀπόστολοι εἶνε καὶ μέλη τῆς Ἐκκλησίας. Ἀλλ' ὅπως ἐν τῷ σώματι ἡμῶν ἄλλως ὑπὸ τῆς φωτεινῆς ἀκτίνος φωτίζεται ἡ χεὶρ καὶ ἄλλως λόγῳ τῶν ἰδιαίτου- σῶν ἰδιοτήτων αὐτοῦ ὁ ὀφθαλμὸς, ὅστις προσοικει- οῦται ἐνδότερον τὴν φωτεινὴν ἀκτίνα, ἵνα καθίστα- ται καθοδηγὸς καὶ τῶν λοιπῶν μελῶν, οὕτω καὶ περὶ τῶν ἀποστόλων θὰ ἡδύνατό τις νὰ εἴπῃ, ὅτι λόγῳ τῆς ἐξαιρετικῆς θέσεως, ἣν ἔλαβον ἐν τῷ ὅλῳ σώματι τῆς Ἐκκλησίας, ἵνα εἶνε καθοδηγοὶ αὐτοῦ, ἄλλως ἐφωτίσθησαν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἁγίου Πνεύματος παρ' ὅσον τὰ λοιπὰ μέλη αὐτῆς. Ἡ τριαυτὴ ἄλλως τε διάκρισις ἐσημειώθη ἤδη ὑπὸ τοῦ Τερτυλλιανοῦ².

§ 6. Ὁ κ. κληνηγῆς θίγει καὶ ἕτερόν τι ζήτημα, τὸ περὶ ἀλαθῆτου ἐνός ἐκάστου τῶν ἀποστόλων ἐπι- μένων, ὅτι τὸ ἀλάθητον ἔφερον οἱ ἀπόστολοι μόνον ὡς ὀλόγη. Εὐρίσκω ὅμως, ὅτι διὰ μὲν τῆς ἐπιχειρη- ματολογίας αὐτοῦ δὲν ἐκλόνησε τὰς περὶ τῆς ὑποστη- ριζομένης ὑπ' αὐτοῦ θέσεως ἀμφιβολίας μου, παρέ- τρεξε δὲ καὶ ἄλλα ἐπιχειρήματα, τὰ ὁποῖα ἐνισχύουσι τὴν ὑπὸ τοῦ Ρώτου Μακαρίου ὑποστηριζομένην θέ- σιν. Καὶ πρῶτον ὡς πρὸς τὴν ἐπιχειρηματολογίαν τοῦ συγγραφέως ἔχω νὰ παρατηρήσω τὰ ἑξῆς: (1) Ὁ τρόπος τῆς ἐκλογῆς τοῦ Μιθίου δὲν δύναται ν' ἀπο- δείξῃ τίποτε ὑπὲρ τῆς ἐπόψεως τοῦ συγγραφέως. Διότι, ἐὰν ὅπως τὸ ἐπιχείρημα τὸ ἐκ τοῦ τρόπου τῆς ἐκλογῆς ταύτης ἢ ὁ ἰσχυρὸν, θὰ ἀπεδείκνυε τότε ὅτι οἱ ἀπόστολοι δὲν εἶχον τὸ ἀλάθητον αὐτὸ ὡς ὀλόγη. Διότι ἡ ἐκλογὴ δὲν ἀνετέθη οὔτε εἰς τὴν ὀλόγη τῶν ἀποστόλων. Ἀλλ' ὅτι τὸ ἐπιχείρημα δὲν εἶνε ἰσχυ- ρόν, ἐμφαίνεται πρῶτον μὲν ἐκ τοῦ ὅτι ἡ ὀριστικὴ ἐκλογὴ δὲν ἐγένετο οὔτε καὶ ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας, ἀλλὰ μετὰ προσευχὴν ἐπαφῆθη εἰς αὐτὸν τὸν Κύριον, «τὸν καρδιογνώστην πάντων», «καὶ ἔδωκαν κλήρους καὶ ἔπεσεν ὁ κληρὸς ἐπὶ Ματθίαν»³. Δεύτερον δὲ ἐκ τοῦ ὅτι οἱ πρὸς οὗς ἀπηυθύνετο διὰ τὸ πρῶτον στά- διον τῆς ἐκλογῆς ὁ Πέτρος, ἦσαν σχεδὸν πάντες ἰσό- τιμοι καὶ ὁμοίμοι αὐτοῦ, ἅτε τῆς συνελεύσεως ἀπο- τελουμένης ὑπὸ τε τῶν ἑνδεκα καὶ τῶν ἑβδομήκοντα ἀποστόλων. Πῶς θὰ ἐδικαιολογεῖτο ὁ ἀφόρητος οὗτος ἐγωϊσμὸς παρουσίας τοιαύτης συνελεύσεως εἰς καὶ μό- νος ἀπόστολος νὰ προβῆ εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ συνα- δέλφου αὐτοῦ; Τρίτον δὲ προκειμένου περὶ τῆς κατα- λήψεως τοιούτου ἀξιώματος λόγοι στοιχειώδους φρο- νήσεως ἐπέβαλλον, ἵνα ἐξασφαλισθῆ ἡ κοινὴ πάντων συγκατάθεσις, ὅπως οὕτω τὸ κύριον τοῦ ἐκλεγεσόμε- νου ὀρθωθῆ ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς ἀδιαφιλονεικη- τον καὶ παρὰ πᾶσιν ἀνεγνωρισμένον. Εἶνε ἄρα γε ἀσφαλὲς ἐκ τοιαύτης τινὸς περιπτώσεως νὰ συνάγῃ τις ἐπιχείρημα πρὸς μείωσιν τοῦ ἀποστολικοῦ κύρους; (2) Οὔτε ἡ σύγκλησις τῆς ἀποστολικῆς συνόδου ἀπο-

1. Χρυσόστομος αὐτόθι.

2. De eohort. castit. c. 4 παρὰ Hagenbach ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 119.

3. Πράξ. α 24.

1. Ρωμ. ιε 8.

2. Μαρκ. ι 45.

3. Ἐφσ. α 24

δεικνύει τι. Γνωρίζομεν ἤδη καὶ ἐκ τῆς Α'. Κορινθίων καὶ ἐξ ἄλλων μαρτυριῶν τῆς Κ. Δ., ὅτι ἐν τῷ πληρώματι τῆς ἀρχαίου ἐκκλησίας εἶχον διακριθῆ μερίδες διάφοροι, τούτων μὲν πρὸς τὸν Κηφᾶν, τούτων δὲ πρὸς τὸν Παῦλον, ἄλλων δὲ πρὸς τὸν Ἀπολλῶ καὶ ἑτέρων πρὸς τὸν Ἰάκωβον ἢ τοὺς δοκοῦντας στυλοῦς προσκλινόντων. Ἡ λύσις οὕτω σοβαροῦ ζητήματος, οἷον ἢ τήρησις τῶν τυπικῶν διατάξεων τοῦ νόμου, ὅπερ καὶ μετὰ τὴν ἀπόφασιν τῆς ἀποστολικῆς συνόδου τοσοῦτον συνετάραξε τὴν ἐκκλησίαν, ἔδει νὰ δοθῆ κατὰ τρόπον ἐμπνέοντα ἐμπιστοσύνην καὶ δυνάμενον νὰ συνενώσῃ πάσας τὰς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ μερίδας. Ἀποδεικνύει ἄρα γε τοῦτο, ὅτι οἱ ἀπόστολοι μόνον ὡς ὀλόγῃ εἶχον τὸ ἀλάθητον; (3) Τὸ ὅτι οἱ ψευδαπόστολοι συκοφαντοῦντες τοὺς γνησίους ἀποστόλους ἐκλόγιζον τοὺς χριστιανούς διὰ τῶν ραδιουργιῶν των, δὲν ἀποδεικνύει τίποτε ὑπὲρ τοῦ ὅτι παρὰ τοῖς τότε χριστιανοῖς δὲν ἐκράτει ἢ πεποιθήσις περὶ τοῦ κατ' ἄτομον ἀλαθῆτου τῶν ἀποστόλων, ὡς διατείνεται ὁ συγγραφεὺς (σελ. 62). Διότι οἱ ψευδαπόστολοι κατώρθωνον νὰ παρασύρῃσι τοὺς χριστιανούς καὶ εἰς τὴν ἰουδαϊκὴν τήρησιν τῶν τυπικῶν διατάξεων τοῦ νόμου. Ἀποδεικνύει λοιπὸν τοῦτο, ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ἐν τῇ γνησίᾳ ἐκκλησίᾳ τὸ φρόνημα, ὅτι ὁ νόμος κατηργήθη; (4) Οὕτε τὸ ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ κατὰ τὸ Γαλατῶν β 12 σημειωθὲν ἐπεισόδιον μεταξὺ Πέτρου καὶ Παύλου ἀποδεικνύει τι. Διότι τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο δὲν παρουσιάζει τὸν Πέτρον καθ' αὐτὸ πλανώμενον ἐν τῇ διατυπώσει τῆς χριστιανικῆς ἀληθείας, ἀλλ' ἀπλῶς καὶ μόνον κακῶς ἀντιλαμβανόμενον περὶ τοῦ κατὰ πόσον συνέτρεχε περίπτωσις τοῦ πρὸς τοὺς ἀσθενεστερότερους καθήκοντος τῆς οἰκονομίας, τὴν ὁποίαν καὶ αὐτὸς ὁ Παῦλος ἐπέδειξεν, ἄλλοτε μὲν περιττῶν τῶν Τιμόθεον, ἄλλοτε δὲ ὡς Ναζιχαίου κρείς ἐν τῷ ναφ καὶ πάντοτε τοῖς πᾶσι γινόμενος τὰ πάντα, ἵνα πάντως τινὰς σώσῃ.

§ 7. Ἀλλὰ τὸ ἀτομικῶς ἀλάθητον τῶν ἀποστόλων ἐκάστων δέον νὰ νοηθῆ κυρίως κατὰ τὴν ἐπίσημον ἐνάσκησιν τῆς ἐκ τοῦ ἀξιώματος αὐτῶν διακονίας καὶ κατὰ τὴν ἴδρυσιν καὶ κατήγησιν καὶ περαιτέρω διδασκαλίαν τῶν ἐπὶ μέρους ἐκκλησιῶν. (1) Πράγματι ὁ κ. καθηγητῆς παρέτρεξεν, ὅτι αἱ ἐπὶ μέρους ἐκκλησίαι δὲν ἰδρύοντο ὑπὸ τοῦ συνόλου τῶν ἀποστόλων, ἀλλ' ὑπὸ τῶν ἀποστόλων ἐκάστων. Ἐὰν δὲ δὲν θέλωμεν νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἐν τῇ διατυπώσει τῆς ἀποστολικῆς κατηγήσεως καὶ διδασκαλίας, κατὰ τὴν ἴδρυσιν καὶ περαιτέρω σιερέωσιν καὶ ὀργάνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν ἦσαν οἱ ἀπόστολοι καὶ ἀτομικῶς ἀλάθητοι, διατρέχομεν τὸν κίνδυνον νὰ καταλήξωμεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι τὸ εὐαγγέλιον τὸ ὑπὸ τῶν ἀποστόλων διδασκόμενον δὲν ἦτο ἐν, οὔτε αἱ ἐπὶ μέρους ἐκκλησίαι ἢ μία ἀδιάσπαστος ἐκκλησία, ἀλλὰ λόγῳ τῶν πλανῶν, εἰς τὰς ὁποίας ὑπέκειντο οἱ ἀπόστολοι, ἐπόμενον ἦτο νὰ παρεισδύσασιν κατὰ τὴν ἴδρυσιν τῶν ἐκκλησιῶν ἀπὸ στόματος τῶν ἀποστόλων καὶ πλάναι. Εἶνε ἄρα γε κατανοητὸν τοῦτο; Καὶ δικαιολογεῖται ὑπὸ τῆς μαρτυρίας τῆς ἱστορίας τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας; (2) Ἡ ἑτέρα ἰσχυρὰ ἔποψις, τὴν ὁποίαν παρέτρεξεν ὁ συγγραφεὺς εἶνε, ὅτι τὰ συγγράμματα τῆς

Κ.Δ., ἅπανα ἀποτελοῦσι τὴν ἀλάθητον ἔγγραφον διατύπωσιν τῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίας, δὲν εἶνε συγγράμματα τῆς ὀλόγῃ τῶν ἀποστόλων, ἀλλὰ συγγράμματα τῶν ἀποστόλων κατ' ἄτομον. Ἐπὶ πλεόν δὲν ἔχομεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ καὶ ὄνομα τῆς Κ.Δ. οὐδὲ κἀν ἔνδειξιν τινα περὶ τοῦ ὅτι σύγγραμμα ἀποστόλου τινὸς ἀπερρίφθη ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας καὶ δὲν συμπεριελήφθη εἰς τὸν εἰρημένον κανόνα. Τοῦναντίον ὡς κοινήριον τῆς κανονικότητος τῶν βιβλίων τῆς Κ.Δ. ἐθεωρήθη ἀνέκαθεν καὶ ἡ ἀποστολικὴ καταγωγή αὐτῶν μέχρι σημείου ὥστε, εἰς πρὸς στιγμὴν ὑπετίθετο ὅτι καὶ σήμερον εἰς παπύρους τινὰς ἢ ἄλλα χειρόγραφα ἀπὸ παλαιοχριστιανικοῦ τινος τόφου ἢ ἄλλου μνημείου ἀνασφραγίστα ἀνεκαλύπτετο ἀδιαφιλονεικῆτως ἐπιστολὴ τις τοῦ Παύλου ἐκ τῶν ἀπολεσθεισῶν, ἀναντιλέκτως θὰ συμπεριλαμβανέτο αὕτη κατ' αὐτὸν τὸν εἰκοστὸν αἰῶνα εἰς τὸν κανόνα τῆς Κ.Δ. Αἱ ἐπὶ ψεῖς αὐταὶ θὰ ἠδύναντο νὰ συνηγορήσωσιν ὑπὲρ τῆς ἐκδοχῆς τοῦ δογματικοῦ Μακαρίου.

§ 8. Ἄλλ' ὁ συγγραφεὺς δὲν εὐρίσκει, ὅτι ἡ ἐκδοχὴ περὶ ἀτομικῶν προνομίων τῶν ἀποστόλων εὐδοοῦται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι δὲν παρέχεται ἡμῖν ἐπαρκῆς ἐγγύησις καὶ ἐξασφάλισις, ἐφ' ὅσον ἐξαργατᾶται ἡ ἐπενέργεια τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπὶ τοὺς ἀποστόλους καὶ ἐκ τῆς ἐλευθέρως θελήσεως αὐτῶν. Διότι τίς ἐγγυᾶται εἰς ἡμᾶς, ὅτι δὲν κατίσχυσεν ἔτι καὶ παρὰ τοῖς ἀποστόλοις ἐκάστοις ἢ θέλησις αὐτῶν καὶ ὅτι κατέχομεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ, γνήσιον καὶ πιστὸν τὸν λόγον τοῦ Κυρίου; Πρὸς τί, ἐρωτᾷ, ἢ ἐπιστολάτευσις τῆς διπλῆς μάλιστα ἐπικουρίας τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τῆς θεοπνευστικῆς αὐτοῦ ἐνεργείας καὶ τῆς ἐπιστατικῆς, ἀφοῦ ἐν τελευταίῳ λόγῳ ἡ ἐξασφάλισις ἡμῶν περὶ τοῦ πιστοῦ καὶ ἀνοθεύτου τῶν θείων ἀληθειῶν ἐξαργατᾶται ἐκ μόνῃς τῆς καλῆς θελήσεως ἐνὸς ἐκάστου τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν; Ἐφ' ὅσον, ἐξακολουθεῖ ὁ συγγραφεὺς, «ἐκ τῆς ἐπενεργείας τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπὶ τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν δὲν ἀποκλείεται ἡ ἐνὸς ἐκάστου αὐτῶν ἐλευθέρως θελήσις καὶ ὅτι μόνον, ἐφ' ὅσον καθυπέτασσον τὴν ἑαυτῶν θέλησιν καθ' ὀλοκληρίαν εἰς τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ, οἱ λόγοι καὶ αἱ πράξεις αὐτῶν ἦσαν λόγοι αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ», δημιουργεῖται ἐν ἡμῖν «ἐν κενόν, μία ἀνησυχία, μία ἀμφιβολία περὶ τοῦ ἀνοθεύτου τῶν θείων ἀληθειῶν, ἐφ' ὅσον ἡ ἀνήσυχος ἡμῶν ψυχὴ δὲν θέλει καὶ δὲν δύναται νὰ ἐπαναπαύηται καὶ ἐξαργατᾶται ἀπλῶς ἐκ τῆς καλῆς μόνον θελήσεως ἐνὸς ἐκάστου τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν ὡς μονάδων καὶ ἀτόμων ἀπλῶς θεωρουμένων». Κατὰ τῆς ἀνησυχίας ταύτης νομίζει ὁ συγγραφεὺς, ὅτι ἀσφαλίζεται, εἰς τὴν θεοπνευστικὴν τῶν ἀποστόλων δὲν ἐκλήφθη ὡς διάφορος τῆς θεοπνευστικῆς τῆς ἐκκλησίας καθόλου καὶ ὡς προσωπικὸν ἢ ἀτομικὸν προνόμιον αὐτῶν. Ἄλλ' εἰς δεχθῶμεν τὸ ἐπιχειρήμα τοῦτο τοῦ συγγραφέως, τότε θὰ ὁμολογήσῃ ἐλπίζομεν, καὶ οὕτως, ὅτι ἰσχύει τοῦτο πολὺ περισσότερον καὶ περὶ τῆς ἀπλήρης ἐπιστασίας τοῦ Πνεύματος ἐπὶ τοὺς ἀποστόλους. Ἀκριβῶς διότι τὰ ἐπὶ μέρους ἄτομα χρήζουσι πλείονος ἀγωγῆς καὶ ὑποστηρίξεως, ὅπως καταστῶσιν ἀνεπισφαλῆ, διὰ τοῦτο ἐπιστρατεύ-

1. Ἰδὲ σελ. 25—26.

ται ἡ διπλῆ ἐπικουρία τοῦ ἁγίου Πνεύματος δι' αὐτά. Ἐάν δὲ ἡ θέλησις αὐτῶν δὲν ἐξασφαλίζει ἡμᾶς περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος θεοπνευστίας των, δὲν μᾶς ἐξασφαλίζει ὡσαύτως οὐδὲ περὶ τῆς ἐπιστασίας τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπ' αὐτούς. Καὶ ἐάν διὰ τὸ ἐπισφαλές καὶ ἀσθενές τῆς θελήσεώς των ἀποκλείεται ἡ θεοπνευστία αὐτῶν, πῶς τότε, ἀφοῦ τὸ ἀσθενές τῆς θελήσεως ἐξακολουθεῖ ὑπάρχον, πῶς ἐξασφαλίζεται εἰς αὐτούς ἡ ἐπιστασία; Τὸ ἐπιχειρημα τοῦ συγγραφέως δὲν εὐσταθεῖ. Καὶ δὲν εὐσταθεῖ καὶ δι' ἄλλον τινὰ λόγον. Διότι δηλοδὴ περιέργως, ἐνῶ ὁ συγγραφεὺς ὁμολογεῖ, ὅτι οἱ ἀπόστολοι παρὰ τοῦ Κυρίου ἐκλεγέντες καὶ κατὰ τὸν μᾶλλον δυνατὸν ἀνθρωπίνως τρόπον καταλλήλως ἐπιτριετίαν περιπόου παιδευθέντες, ὠπλίσθησαν περιπλέον καὶ διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος (σελ. 64) καὶ «παρὰ τοῦ Κυρίου εἰς τὸ ἀνατεθὲν εἰς αὐτούς ἔργον θεῖως καὶ ἀνθρωπίνως προπαρασκευασθέντες εἶνε οἱ ἀρμοδιώτατοι καὶ ἀσθενικώτεροι μάρτυρες καὶ ἐργηγεῖς τῆς καινοδιαθηκῆς ἀποκαλύψεως, ὑπὲρ ἧς ἐγκατέλειψαν γονεῖς, συζύγους, τέκνα, ἐθυσίαςαν περιουσίαν, ἡσυχίαν καὶ αὐτὴν ἔτι τὴν ζωὴν» (σελ. 71), παρουσιάζεται ἐξ ἄλλου δυσπίστως ἔχων πρὸς τὴν σταθερότητα τῆς θελήσεως τῶν ἀποστόλων ἐκαστων, ἂν μὴ καὶ ὑποβιβάζων αὐτὴν εἰς τὸ σὺνηθες πεδῖον τῆς κοινῆς ἀνθρωπίνης στάθμης. Διότι, εἰταν ὅσα ὁ Παῦλος, ὁ περὶ ἑαυτοῦ διὰ τὸν πρὸ τῆς κλήσεως αὐτοῦ χρόνον διακηρύξας ὅτι ἦτο ὡς πρὸς τὴν δικαιοσύνην τὴν ἐκ τοῦ νόμου ἄμεμπτος¹, λέγει ἐν Ρωμ. ζ' 14 καὶ ἐξῆς ἐπὶ τοῦ προσώπου μὲν αὐτοῦ ἐφαρμοζών, ἀλλ' ἵνα δείξῃ μᾶλλον τὰ γενικῶς παρὰ τοῖς φυσικοῖς ἀνθρώποις κρατοῦντα καὶ διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ ἀναγεννήσεως τούτων, εἰταν, λέγομεν, ταῦτα προσάγῃ ὁ συγγραφεὺς εἰς ἀπόδειξιν τοῦ ὅτι οἱ θεοπνευστοὶ ἄνδρες δὲν διετέλουν ἀχωρίστως καὶ διαρκῶς ὑπὸ τὴν ἐπενέργειαν τοῦ Πνεύματος (σελ. 40) καὶ ὅτι μετὰ τὸν χρόνον τῆς θεοπνευστίας ἐπανήρχοντο εἰς τὴν πρότερον αὐτῶν φυσικὴν καὶ συνήθη κατάστασιν (σελ. 36—37), εἰ ἄλλο διὰ τούτου δεικνύει ἢ ὅτι τοποθετεῖ καὶ τὰς θελήσεις τῶν ἱερῶν ἐκείνων ἀνδρῶν ἐπὶ τῆς αὐτῆς περιπόου ἠθικῆς βαθμίδος, ἐφ' ἧς ἴστανται καὶ οἱ λοιποὶ συνήθεις ἄνθρωποι; Ἄλλ' ἐάν ταῦτα οὕτως ἔχουσι, τίνα ἔνοιαν λοιπὸν ἔχουσιν οἱ ἐν Α'. Ἰωάννου γ' 9 θεοπνευστοὶ λόγοι, καθ' οὓς «πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ Θεοῦ ἁμαρτίαν οὐ ποιεῖ ὅτι σπέρμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ μένει καὶ οὐ δύναται ἁμαρτάνειν, ὅτι ἐκ τοῦ Θεοῦ γεγέννηται»; Ἄλλὰ καὶ τί ἀποτέλεσμα ἐπέφερον ἢ εἰδικῶς καὶ μάστιχα διὰ τοὺς ἀποστόλους ἀπευθυνθεῖσα ἱερατικὴ τοῦ Κυρίου προσευχή, ἐν τῇ ὁποίᾳ δέσναι θερωῶς ὁ μέγας ἀρχιερεὺς πρὸς τὸν Πατέρα «ἵνα τηρήσῃ αὐτούς ἐκ τοῦ πονηροῦ» ἢ «ἀγίασῃ αὐτούς ἐν τῇ ἀληθείᾳ αὐτοῦ»; Ὁχι λοιπὸν ἡ θέλησις τῶν ἀποστόλων ἐκαστων δὲν εἶνε τοσοῦτον ἐπισφαλῆς καὶ ἀδύνατος, ὥστε νὰ ἐμπνέῃ εἰς ἡμᾶς κενὸν καὶ ἀνησυχίαν καὶ ἀμφιβολίαν. Εἶνε θέλησις ἀνδρῶν, οἱ ὅποιοι ἠδύναντο νὰ εἴπουν: «Χριστῷ συνεσταύρωμαι, ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ. ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός»².

1. Φίλιπ. γ' 6.

2. Γαλατ. β' 20.

Εἰς πλείονας λεπτομερείας θὰ ἦτο ἴσως περιττὸν ἄλλὰ καὶ κουραστικὸν διὰ τὸν ἀναγνώστην νὰ κατέλθωμεν. Δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ μὴ σημειώσωμεν, ὅτι δυσκολευόμεθα ν' ἀντιληφθῶμεν τὸν σκοπὸν, τὸν ὁποῖον ἐπέδιωξεν ὁ κ. καθηγητῆς δημοσιεύων τὴν μελέτην του ταύτην. Διότι ἐπὶ τέλους καὶ ἐάν παραδεχθῶμεν, ὅτι μόνον τῆς ἐπιστασίας τοῦ Πνεύματος ἔτυχον οἱ ἀπόστολοι, καὶ πάλιν, ὡς ὁμολογεῖ μετὰ τινων ταλαντεύσεων καὶ ὁ συγγραφεὺς (ἐν σελ. 70—71), τὰ βιβλία τῆς Κ. Δ. ἐνέχουσιν «ἀνεκτίμητον καὶ ἀστάθμητον ἀξίαν καὶ σπουδαιότητα», προσθέτομεν δὲ καὶ ἡμεῖς ὁ βαθμὸς τῆς θεοπνευστίας αὐτῶν κατ' οὐδὲν παρουσιάζεται μειούμενος καὶ κατ' οὐδὲν ἐλαττοῦνται ὡς ἀλάθητος πηγὴ τῆς ἐν Χριστῷ θείας ἀποκαλύψεως. Διότι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ ἐξ ἀποκαλύψεως θείας προέλευσις τῆς Κ. Διαθήκης ναι μὲν δὲν μαρτυρεῖται ἀμέσως ὡς ἐξ αὐτῶν τῶν ἀποστόλων ἐκπηγάσασα, ἀναντιροητῶς ὅμως μαρτυρεῖται ὡς ἐμμέσως ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου διὰ τῶν ἀποστόλων διαβιβασθεῖσα, ὑπὸ τὴν ἐπιστασίαν τοῦ Πνεύματος κατασφαλίζοντος τὸ ἀνόθευτον, πιστὸν καὶ ἀλάθητον τῆς μεταβιβάσεως. Ἐν ἄλλαις λέξεσιν εἶτε εἴπωμεν ὅτι πολύτιμος τις θησαυρὸς ἐδόθη ἡμῖν ἀμέσως ὑπὸ τοῦ πρώτου κτήτορος αὐτοῦ, εἶτε εἴπωμεν, ὅτι διεββάσθη ἡμῖν σῶος καὶ ἀσύλητος διὰ δευτέρων χειρῶν μετὰ πάσης ἐγγυήσεως κατασφαλισθεῖσαν διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς μεταβιβάσεως, τὸ ἀποτέλεσμα εἶνε ἐν καὶ τὸ αὐτὸ καὶ ὁ θησαυρὸς παραμένει ἀπαραμειώτος καὶ ἀσύλητος εἰς ἀξίαν.

Τούτων οὕτως ἔχόντων δὲν εὐρίσκομεν τὸν λόγον, δι' ὃν ὁ κ. καθηγητῆς προσπαθεῖ ν' ἀποδείξῃ, ὅτι οἱ ἀπόστολοι ἔτυχον μόνον τῆς ἐπιστασίας τοῦ Πνεύματος. Ἐκτὸς ἐάν ἐπιζητῆ νὰ στηρίξῃ τὴν μετὰ ταλαντεύσεως τινος ἐκφερομένην ἐν σελ. 70 γνώμην του, καθ' ἣν ἡ Κ. Δ. ὡς δι' ἐπιστασίας μόνον συγγραφεῖσα «δὲν εἶνε ταυτόσημόν τι πρὸς τὸν ἰδιάζοντα λόγον τοῦ Θεοῦ ἢτοι πρὸς τὰς ἐκ θεοπνευστίας ἢ ἐκ θείας ἀποκαλύψεως προερχόμενας ἀληθείας, ἐπειδὴ πλὴν τούτων περιέχει αὐτὴ καὶ ἑτερά τινὰ προερχόμενα ἐκ τῆς συνεργασίας τοῦ πρὸς ἀποτέλεσιν αὐτῆς ἀνθρωπίνου τῶν συγγραφέων της παράγοντες». Ὁμολογῶ, ὅτι ἡ γνώμη αὕτη τοῦ συγγραφέως γρηῃ διασαφήσεως. Διότι ἐάν μὲν διὰ τούτου ἐννοῆ ὁ κ. καθηγητῆς, ὅτι οἱ συγγραφεῖς εἰς τῆς ἁγίας Γραφῆς ἐμπνεόμενοι ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος κατὰ τὴν συγγραφὴν τῶν βιβλίων των καὶ προφουλαχθέντες ἀπὸ τῆς πλάνης δὲν ἀπέβαλον καὶ τὴν ἀτομικότητα αὐτῶν, τοῦτο ἀποδεκτὸν ἐξ ἐπιφύσεως ὀρθοδόξου ἰσχύει καὶ προκειμένου περὶ τῶν προφητικῶν τῆς Π. Δ. βιβλίων, ὡς πρὸς τοὺς συγγραφεῖς τῶν ὁποίων ἀποδέχεται ὁ κ. καθηγητῆς τὴν θεοπνευστίαν. Ἄλλὰ δὲν βλέπαμεν τότε, πῶς δὲν δέχεται μόνον τὴν Κ. Δ. ὡς ταυτόσημόν τι πρὸς τὸν ἰδιάζοντα λόγον τοῦ Θεοῦ. Διότι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει λόγον τοῦ Θεοῦ ἰδιάζοντα δὲν θὰ ἔχωμεν οὐδὲ ἐν τῇ Π. Δ.—Ἐάν δὲ πάλιν διὰ τούτου θέλῃ ὁ συγγραφεὺς νὰ προσδώσῃ εἰς τὰ βιβλία τῆς Κ. Δ. καὶ τὸν ἐπίκληρον χαρακτήρα τῶν ἀνθρωπίνων συγγραφέων, ὥστε νὰ καταστήσῃ τὸ ἔργον τῆς

φιλελευθέρως λεγομένης κριτικῆς περισσότερον ἀνεμπόδιστον ἐπ' αὐτῶν, ὡς εἶπε βέβαιος, ὅτι εἰς τὴν ἐκδοχὴν ταύτην, τὴν ὁποῖαν θέλομεν νὰ παραδεχώμεθα, ὅτι καὶ αὐτὸς οὗτος ἀποκρούει, δὲν θὰ εὗρη συμφώνους οὐ μόνον ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ ὁλόκληρον τὴν ὀρθόδοξον θεολογίαν.

ΠΑΝ. ΤΡΕΜΠΕΛΑΣ

ΤΟ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ ΙΔΕΩΔΕΣ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΠΑΥΛΟΥ

Ἐνδιατρίβων τις περὶ τὰ καταλειφθέντα γραπτὰ μνημεῖα παρὰ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, τοῦ μεγάλου τούτου πρωταθλητοῦ ἐν τῷ ὡραίῳ ἀγῶνι τῆς διαδόσεως καὶ ἐπεκτάσεως τῶν θεῶν διδαγμάτων τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, διαρκῶς καὶ ζωηρότερον ἐνθυμεῖται ἀληθεῖς περὶ αὐτῶν λόγους τοῦ Οἴκου-μενικοῦ Διδασκάλου τῆς Ἐκκλησίας, ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου.

Ἐξυμνῶν ὁ θεῖος Πατὴρ οὗτος τὸν οὐρανοβάμονα Ἀπόστολον θεωρεῖ τὰς ἐπιστολάς αὐτοῦ ὡς ὑπὲρ τοὺς ποταμούς τοῦ Παραδείσου ἀναβλυζούσας, διότι αὐταὶ οἰοεὶ ἐν ὅσῃ διαφυλλίζόμεναι οὐχὶ μόνον ἀπλῶς τέρπουσιν ἐγκύπτουσαν τὴν ἀνθρωπίνην διόνοιαν, ἀλλὰ καὶ ἐπεγείρουσι καὶ κινεῖσι τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων πρὸς προαγωγὴν καὶ αὐξήσιν τῶν τῆς ἀρετῆς σπερμάτων¹. Ἀκριβῶς δὲ ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ ἐπιδικάζεται ἡ ἀποφανστερά ἀναζητήσιος τοῦ σκοποῦ τῆς χριστιανικῆς ζωῆς καὶ διὰ ταύτης τοῦ σκοποῦ τῆς συνόλου χριστιανικῆς ἀγωγῆς καὶ παιδεύσεως, τοῦ χριστιανικοῦ παιδαγωγικοῦ ιδεώδους τοῦ βίου.

* *

Ἄλλ' ἐνταῦθα ἤδη παρίσταται ἀνάγκη ἀποσαφηνίσεως τοῦ ιδεώδους γενικῶς πρὸς βαθυτέραν κατανόησιν ἐκείνου, ὅφ' οὐ ἦτο πεπληρωμένος καὶ ὅπερ ἔζη, ἀλλὰ καὶ προσέβαλλεν «εἰς τύπον καὶ ὑπογραμμὸν τοῖς ἀνθρώποις»² ὁ Παῦλος, ὁ γίγας οὗτος ἐν τῷ στίβῳ πρὸς κατάκτησιν ἀνωτέρας ζωῆς, εἰς ἣν δουλεύουσα ἡ ἀνθρωπίνη ὑπαρξίς ἀποκομίζει τὴν βαθυτέραν οὐσίαν αὐτῆς καὶ ἀποκτᾷ τὸ ἀληθές, γλυκὸν καὶ ἡρεμον περιεχόμενον αὐτῆς.

Ὡς ιδεώδη ἐχαρκτηρίσθησαν αἱ ζῶσαι εἰκόνες τῆς καταστάσεως ἐκείνης τῆς ζωῆς, ἐν ἣ ἡ ἐνσυνείδητος ὑποταγὴ εὐρίσκει τὸν σκοπὸν αὐτῆς, ἡ προσπάθεια ἡ διηνεκῆς τὴν πλήρωσιν αὐτῆς, ὁ ἀγὼν ὁ ἀδιάκοπος καὶ εὐπολέμητος τὸν στέφανον αὐτοῦ. Ἀκριβῶς δὲ ἡ ἀγωγή τοῦ ἀνθρώπου εἰς οὐδὲν ἄλλο κατευθύνεται ἢ πρὸς ιδεῶδες, ἐφ' ὅσον ἄλλως τε καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, τῇ συνυφασμένη μετὰ τῆς ιδέας τῆς διαρκοῦς προσπαθείας πρὸς ἰδανικότητα καὶ τελειοποίησιν ἐνυπάρχει ἡ ἀνάγκη ιδεώδους τινὸς προτύπου ἐν ταῖς ἡθικαῖς καὶ πνευματικαῖς ἐνεργείαις αὐτῆς.

Ἐάν δὲ τὸ οὕτως ἀποσαφηνιζόμενον ιδεῶδες τῆς

1. J. P. Migne, E. II. 50,474.

2. Α' Πέτρου 2,21.

ζωῆς παρουσιάζεται πλήρως καὶ τελείως ἀπρητισμένον ἐν πραγματικῶς ὑπαρχούσῃ ἢ ὑπαρξάσῃ προσωπικότητι, τότε αὕτη ὑπηρετεῖ εἰς ἡμᾶς ὡς ζῶν ὑπόδειγμα βίου, ὡς ἐφικτὸν ιδεῶδες, πρὸς τὴν ἐπιδίωξιν καὶ ἀπόκτησιν τοῦ ὁποίου ὀφείλει νὰ κατευθύνηται ὁ ἄνθρωπος ἀνταποκρινόμενος πρὸς τὰ βαθύτερα αἰτήματα τῆς πνευματικῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ.

* *

Ἄναμφιβόλως δὲ ιδεῶδες ὡς σκοπὸν ζωῆς καὶ ὡς ἀποτελεσμένον ἠθικὸν πρότυπον μόνον ἡ Χριστιανικὴ Ἀποκάλυψις παρέσχεν εἰς τὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων. Ὁ Χριστὸς Αὐτὸς ζήσας τὸν μοναδικότερον ἐν ἀνθρώποις βίον ὑπάρχει ἀνὰ τοὺς αἰῶνας τὸ ὑψιστον καὶ ὡραιότατον ιδεῶδες τῆς ἀρετῆς, τὸ ἀληθὲς πρότυπον τελειότητος, τὸ κεκμημένον ἀνυπέβλητον ἀξίαν λόγῳ ἀκριβῶς τῆς πλήρους πραγματώσεως αὐτοῦ.

Οὕτω δὲ καὶ ἔναντι τῆς ἐξωχριστιανικῆς ἀσαφείας καὶ ἀνασφαλείας ὡς πρὸς τὸν καθορισμὸν ιδεώδους προτύπου τῆς ζωῆς, ἡ μὲν Παλαιὰ Διαθήκη διεκήρυττεν ὡς ιδεῶδες ἀγωγῆς «Τὸν Θεὸν φοβοῦ καὶ τὰς ἐντολάς αὐτοῦ φύλασσε, ὅτι τοῦτο πᾶς ἀνθρώπος»¹, ἡ δὲ Καινὴ Διαθήκη εὐαγγελίζεται «Τί γὰρ ὠφελήσει ἄνθρωπον, ἐὰν κερδίσῃ τὸν κόσμον ὅλον καὶ ζημιωθῇ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ»², φαινομένη οὕτω ὡς θέτουσα τὸ ιδεῶδες τῆς ζωῆς ἐκτὸς καὶ πέραν τῆς παρουσίας ζωῆς.

Πραγματικῶς ὅμως ιδεῶδες ἐν τῇ ζωῇ καὶ διὰ τὴν ζωὴν καὶ μόνον ταύτην! Λίαν πράγματι ἐπιτυχῶς ὁ γαλήνιος φιλόσοφος τῶν νεωτέρων χρόνων R. Bucken δικαιολογεῖ τὴν θετικὴν ταύτην πραγματικότητα τοῦ ὑπερκειμένου τοῦ σταθμητοῦ χρόνου χριστιανικοῦ ιδεώδους. Τοῦτο, λέγει, συμβαίνει ἔνθεν μὲν, διότι ὁλόκληρος ὁ ἀνθρώπινος πολιτισμὸς μετὰ πασῶν τῶν ὑπερόχων καὶ θαυμαστῶν ἐπιτυχιῶν αὐτοῦ δὲν ἐξαντλεῖ τὸ ἀμέτρητον βάθος τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως, ἔνθεν δὲ διότι ἡ ἐσωτερικὴ ἀναγκαίτης ὀδηγεῖ τὸν ἄνθρωπον νὰ ἀναζητήσῃ πλησίον μᾶς αἰωνίας ὑπάρξεως, μᾶς ἀνεξαντλήτων ἀγάπης, ἐσωτερικῆς εἰρήνης, ἀγνῆς καὶ ἀμόλυντον οὐσίας τῆς ζωῆς, σωτηρίαν τῆς πνευματικῆς φύσεως αὐτοῦ. Ἐκεῖ δὲ ἀκριβῶς ἔνθα τοιοῦτός τις πόθος ἀναφαίνεται, ἐκεῖ καὶ ἀρμόζει νὰ ἐπαναλαμβάνηται ἡ πρὸς τὸν Ἰησοῦν ὁμολογία τοῦ Πέτρου: «Πρὸς τίνα ἀπελευσόμεθα; Ῥήματα ζωῆς αἰωνίου ἔχεις» Ἰωάνν. 6,28.

* *

Ἐπὶ τούτου τοῦ ιδεώδους περὶ τοῦ βαθυτέρου νοήματος τῆς ζωῆς ἐπληροῦτο καὶ ὁ πελώριος Παῦλος ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης τῆς θαυμαστῆς παρὰ τὴν Δαμασκὸν ἐπιστροφῆς αὐτοῦ. Τοῦτο διεκήρυσσεν, ὅτι ἐκθαμβος καὶ ἐκστατικὸς πρὸ τοῦ βαράθρου, εἰς ὃ πρότερον ὠδηγεῖτο καὶ πλήρως ἀποφασιστικότητος, ὅπως ἀκολουθήσῃ τὸ διὰ τῆς Θεῆς Χάριτος ἀποκαλυπτόμενον φωτεινὸν ιδεῶδες τῆς νέας ζωῆς, μὴ ἀπειθῶν δὲ τῇ οὐρανίῳ ὀπτασίῳ, ἔλεγε: «Κύριε,

1. Ἐκκλησ. 12,13.

2. Μάρκ. 8,36.

τί με δεῖ ποιεῖν;»¹ Ὅτε δὲ βραδύτερον ἐλάμβανε παρὰ τοῦ Ἀνανίου τὸ ἀπολυρωτικὸν βάπτισμα τοῦ θεοῦ φωτισμοῦ, εἶδεν ἀποσαφηνιζόμενον ἐν ἑαυτῷ πλήρως τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ὅστις προώριζεν αὐτὸν εἰς «Σκεῦος ἐκλογῆς» «τοῦ βαστάσαι τὸ ὄνομα Αὐτοῦ ἐνώπιον ἐθνῶν καὶ βασιλέων υἱῶν τε Ἰσραήλ»², εἰς διδάσκαλον τῶν ἐθνῶν, ἵνα κηρύξῃ εἰς ταῦτα οὐ μόνον τὴν πίστιν, ἀλλὰ καὶ ἵνα ἀποκαλύψῃ τὸ μυστήριον τοῦ θεοῦ θελήματος, ὥστε «να πληρωθῶσι ταῦτα τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ Θεοῦ ἐν πάσῃ σοφίᾳ καὶ συνέσει πνευματικῇ»³.

* *

Ἐκεῖνο δέ, ὅπερ ὁ ἴδιος ἐπίστευσε καὶ ἀπολύτως ἐνεστερνίσθη, ἀναζητεῖ νὰ ἐγγράψῃ καὶ ἐν ταῖς γαληνεύουσαις χριστιανικαῖς ψυχαῖς τῶν ὁπαδῶν αὐτοῦ ὡς τὸ κατ' ἐξοχὴν ἰδεῶδες χριστιανικῆς παιδείας καὶ μορφώσεως. Ἀείποτε ἐκφραστικώτατα ἐπαναλαμβάνει τὴν ἀνάγκην τῆς ὑποταγῆς εἰς τὸ θεῖον θέλημα, διότι ἀληθῆς ἀνθρώπινος μορφωτικὸς σκοπὸς τότε μόνον προϋποθέτει τὴν δυνατότητα τῆς πραγματώσεως αὐτοῦ, ἐφ' ὅσον ἀντλή τὴν μυστικὴν δύναμιν τῆς πίστεως εἰς τὴν βαθυτέραν πνευματικὴν ἐξάρτησιν τῆς ζωῆς, ἧς κύριον χαρακτηριστικὸν ἢ μετὰ κύρους διὰ τὸν ἄνθρωπον Θεῖα αὐθεντία.

Συνήθειαι εἶναι παροτρύνσεις, ὡς αἱ ἀκόλουθοι: «Μὴ γίνεσθε ἄφρονες, ἀλλὰ συνιέντες τὶ τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου»⁴, «Μεταμορφοῦσθε τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοῦς ὑμῶν, εἰς τὸ δοκιμάζειν ὑμᾶς τί τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, τὸ ἀγαθὸν καὶ εὐάρεστον καὶ τέλειον»⁵, τοῦτο γὰρ ἔστι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ὁ ἁγιασμός ὑμῶν»⁶. Τοῦ παιδευομένου χριστιανοῦ τὸ σύνθημα ἔστω: «Ἴδου ἦκω τοῦ ποιῆσαι, ὁ Θεός, τὸ θέλημα σου»⁷.

* *

Δεικνύει ἐπίσης ὁ Παῦλος καὶ τὸ ἰδεῶδες τῆς παιδαγωγουμένης ζωῆς ὡς πρότυπον ζῶν προτύπων τούτων χριστιανῶν καὶ ἐπαναλαμβάνων: «Ἐνδύσασθε τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν»⁸. Ἀκριβῶς δὲ ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην οὐδὲν ἕτερον ἀντιλαμβάνεται ὁ μέγας διδάσκαλος τῶν ἐθνῶν ἢ τὴν συσταθὴν ἡμῶν διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον πρὸς νέαν ζωὴν τὴν ἀνωταρτουμένην διὰ τῆς ἀγάπης, τὴν μὴ ἀναδεχομένην τὴν βασιλείαν τῆς εὐπεριστάτου ἁμαρτίας ἐν τῷ θνητῷ σώματι ἡμῶν⁹, ἀλλὰ τὴν ζωὴν τὴν δουλεύουσαν ἀεὶ καὶ μονιμώτερον εἰς ἀπαράβατον εὐσέβειαν «ἐν καινότητι πνεύματος καὶ οὐ παλαιότητι γράμματος»¹⁰.

Ὁ Παῦλος, ὁ μετὰ πάσης παρορησίας κηρύξας τὸ «ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός»¹¹, δραματίζεται τὸν ὑγιῆ σκοπὸν τῆς ἐν τῷ χριστιανισμῷ παιδαγωγίας κατευθυνόμενον πρὸς τὸν καταρτισμὸν τοῦ ἰδεώδους ὁπαδοῦ τῆς θειοτέρας καὶ ἐν ταῦτῳ ἀν-

θρωπινότερας τῶν θρησκευτῶν, εἰς νέον ἄνθρωπον ἐν Χριστῷ, ἀνακαινούμενον εἰς ἐπίγνωσιν κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν¹. Ἀπαιτεῖ, ὅπως διηνεκῆς συνεχίζεται ὁ ἀγὼν, ἵνα κατοικῇ ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν διὰ τῆς πίστεως, ἢ μόνῃ πτερούμενος ὁ νοῦς εἰς τὰ ὑπὲρ φύσιν ὑπερφυῶς ὑπερφέρεται, ὁ Χριστός², οὐ ἔσμεν κληρονόμοι κατ' ἐλπίδα ζωῆς αἰωνίου³, ὅς ὑπολιμπάνει ἡμῖν ἑαυτὸν ὑπογραμμὸν, ἵνα ἐπακολουθῶμεν τοῖς ἔχουσιν Αὐτοῦ⁴.

Ἐν τῇ ἀνακαινώσει ταύτῃ τῇ πνευματικῇ, ἀποτελούσῃ τὸ βαθύτερον περιεχόμενον καὶ τὴν ἐναργεστέρην ἐκφρασιν τοῦ ἁληθῶς ἐφετοῦ ἰδανικοῦ σκοποῦ τῆς ἀνθρωπίνης ὄντοτητος, συνίσταται ἡ ἀληθῆς ἐλευθερία τῆς ζωῆς. Διότι ἐκεῖ ἐνθα τὸ πνεῦμα τοῦ Κυρίου, ἐκεῖ καὶ ἡ ζῶσα ἐλευθερία τοῦ ἀφθάρτου προᾶος καὶ ἡσυχίου πνεύματος, ὃ ἔστιν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ πολυτελές⁵, ἢ ἐλευθερία, «ἢ ἡμᾶς Χριστὸς ἠλευθέρωσε»⁶. Ἐκεῖ πράγματι ὑφίσταται ὁ ἀληθῆς καὶ ὑγιῆς ἀνόθευτος ἀνθρωπισμός, διότι διὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ ἐπεφάνησαν ἢ χρηστότης καὶ ἢ φιλανθρωπία, δι' ὧν ἐπέρχεται ὁ ἀγὼν ἐν συμπλαησιασμοῦ τῶν ἀνθρώπων πρὸς ἄσκησιν καὶ ἀπόκτησιν τῶν εὐγενεστέρων ἰδανικῶν, αἵτινα ἐπιδιώκει ἢ ἄνευ ἀλλοιώσεων τοῦ γνησίου χριστιανικοῦ πνεύματος ὁφειλοῦσα νὰ βαίῃ χριστιανικῇ ἀγωγῇ.

Ὁ ἅγιος Παῦλος δὲν παραλείπει, οὐχὶ δὲ συμπτωματοῦς, νὰ ὑποδηλώσῃ, ὅτι τοῦτο ἀκριβῶς, ἢ ἀνακαινώσις τοῦ νοῦς, ὃ ἐξαγιασμός τῆς καρδίας, ὃ ἀποκαθαρμὸς τῆς συνειδήσεως, ἀποτελοῦσι τὸν σκοπὸν τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας. Ὅτιω τὸν Τίτον παραγγέλλει νὰ λαλή ταῦτα καὶ νὰ παρακαλῇ καὶ νὰ ἐλέγχῃ μετὰ πάσης ἐπιταγῆς, διότι «ἢ χάρις τοῦ Θεοῦ ἢ σωτήριος πᾶσιν ἀνθρώποις ἐπεφάνη παιδεύουσα ἡμᾶς, ἵνα ἀρνησάμενοι τὴν ἀσέβειαν καὶ τὰς κοσμηκὰς ἐπιθυμίας σωφρόνως καὶ δικαίως καὶ εὐσεβῶς ζῶμεν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, προσδεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃς ἔδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα λυτρώσῃται ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἀνομίας καὶ καθαρῶσιν ἑαυτῷ λαὸν περιούσιον, ζηλωτὴν καλῶν ἔργων»⁷.

Ὁμοίως δὲ καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ «ὡς Παιδαγωγοῦ Πατρὸς τῶν Χριστιανῶν»⁸ παραβάλλει πρὸς τοὺς πόρους τῆς μητρὸς. Τέκνα ἀγαπητά, ὀνομάζει αὐτούς, «οὐς πάλιν ὠδίνω, ἄχρως οὐ μορφωθῆ Χριστὸς ἐν ὑμῖν»⁹, «μέχρι καταστήσωμεν οἱ πάντες εἰς τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ»¹⁰, «ἐν ᾧ συνοικοδομούμεθα εἰς «κατοικητήριον τοῦ Θεοῦ ἐν πνεύματι»¹¹.

Γενικῶς δύναται νὰ λεχθῆ, ὅτι παρὰ τῷ μεγάλῳ Ἀποστόλῳ ἐπέρχεται σύμπτωσις καὶ συνταυτισμὸς ἀγωγικοῦ σκοποῦ καὶ ἰδεώδους προτύπου ἐν τῷ παιδευτικῷ καὶ μορφωτικῷ ἔργῳ. Σκοπὸς εἶναι ἢ ἐν

1. Πραξ. Ἀποστ. 9,6.

2. Πραξ. Ἀποστ. 9,15.

3. Κολοσσ. 1,9.

4. Ἐφess. 5,17 5. Ρωμ. 12,2.

6. Α' Θεσσαλ. 4,3 7. Ἐβρ. 10,9.

8. Ρωμ. 13,14

9. Ρωμ. 6,4.11

10. Ρωμ. 7,6

11. Γαλ. 2,20.

1. ἘΚολοσσ. 3.9.10.

2. Ἐφess. 2,17.

3. Τίτ. 3,7.

4. Α' Πέτρο. 2,21.

5. Α' Πέτρο. 3,4.

6. Γαλ. 4,31.

7. Τίτ. 2,11—15.

8. Α' Κορ. 4,14.

9. Γαλ. 4,19.

10. Ἐφess. 4,13.

11. Ἐφess. 2,22.

Χριστῷ τελείωσις, πρότυπον αὐτὸς ὁ Θεὸς Ἰησοῦς, «ὃ χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας»¹. Πρὸς τοὺς Κολασσαεῖς γράφει «καταγγέλλομεν τὸν Χριστὸν νουθετοῦντες πάντα ἄνθρωπον καὶ διδάσκοντες πάντα ἄνθρωπον ἐν πάσῃ σοφίᾳ. ἵνα παραστήσωμεν πάντα ἄνθρωπον τέλειον ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ»².

* *

Τὴν ἀγωγὴν ἐπὶ τῆς βίβλου θεωρεῖ ὁ ἅγιος Ἀπόστολος ὡς ἐπιβαλλομένην ἀνάγκην τῆς ζωῆς. Ἀπαιτεῖ τὴν παιδευτικὴν ἐπίδρασιν τῶν ἐνηλίκων ἐπὶ τοὺς παῖδας καὶ τὴν διδασκαλίαν αὐτῶν³ τὴν μετοπισθῆσαι πρὸς τοὺς ἀγνοοῦντας καὶ πλανωμένους⁴. Συνιστᾷ ἰδιαιτέρως εἰς μὲν τοὺς γονεῖς τὴν «ἐν παιδείᾳ καὶ νουθεσίᾳ Κυρίου» ἀνατροφὴν τῶν τέκνων αὐτῶν, εἰς δὲ τοὺς παῖδας, «ὅπως ὑπακούσῃ κατα πάντα τοῖς γονεῦσιν αὐτῶν, διότι τοῦτο εἶναι δίκαιον»⁵. Προτρέπει πάντας, «ὅπως προσέχωμεν τοῖς ἀκουσθεῖσι καὶ διδαχθεῖσι, μήποτε παραρονώμεν»⁶. Πλὴν ὅμως, ἐπειδὴ «ἡ γνῶσις φυσιοῦ, ἡ δὲ ἀγάπη οἰκοδομεῖ» καὶ ἐπειδὴ «εἴ τις δοκεῖ εἰδέναι τι, οὐδέπω οὐδὲν ἔγνωκε, καθὼς δεῖ γνῶναι», παρίσταται πολλῆς ἐν ἀγάπῃ διδασκαλίας, διότι, πῶς δύναται τις νὰ πιστεύσῃ, «εἰς ὃ οὐκ ἤκουσεν»⁷.

Ἀφ' ἐτέρου προϋποθέτει ὁ θεὸς Παῦλος ὡς βίβλου διὰ σύμπαντα τὸν χριστιανικὸν βίον καὶ τὴν χριστιανικὴν παιδαγωγίαν τὸν Χριστὸν, διότι «τὰ πάντα δι' Αὐτοῦ καὶ εἰς Αὐτόν.»⁸ Θεμέλιον τῆς παιδευτικῆς ἐνεργείας θεωρεῖ τὸν Χριστὸν, διότι «ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον, ὃς ἐστὶν Ἰησοῦς ὁ Χριστός»⁹. Συνιστᾷ ὅθεν, ὅπως «ἐν αὐτῷ περιπατῶμεν ἐροζωμένοι καὶ ἐποικοδομούμενοι ἐν αὐτῷ βεβαιούμενοι ἐν τῇ πίστει, καθὼς ἐδιδάχθημεν περισσεύοντες ἐν αὐτῷ ἐν εὐχαριστίᾳ»¹⁰. Ἡ ἀνακίνωσις τοῦ συνόλου ἀνθρωπίνου βίου διὰ τοῦ Χριστοῦ, ἡ ἀνακεφαλαίωσις τῶν πάντων ἐν Χριστῷ, ὃ διὰ τῆς θείας ἀγωγῆς καταρτισμὸς τοῦ χριστιανικοῦ σώματος τῶν συμπολιτῶν τῶν ἁγίων καὶ οἰκείων τοῦ Θεοῦ, ἐποικοδομουμένων ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν διδασκαλιῶν τῶν Ἀποστόλων καὶ Προφητῶν «ὄντος ἀκρογωνιαίου αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ»¹¹ εἶναι ἡ πρώτη καὶ ἐσχάτη ὑποθήκη τοῦ Παύλου πρὸς πᾶσαν ἀληθῆ παιδευτικὴν ἐνεργείαν.

Ὑπὸ τὰς βιβλίας ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ἐροζωμένους πεποιθήσεις ταύτας ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἀποσαφηνίζει τὸν ἰδιαιτῆρα χαρακτῆρα τῆς ὑπεροσμότητος τῶν παιδαγωγικῶν ἀντιλήψεων αὐτοῦ. Τούτων βίβλου εἶναι τὸ ἀπλότυον, τὸ θεῖον, τὸ αἰώνιον, τὸ ἀστάθμητον χρονικῶς καὶ τοπικῶς. Ὁλοσφῶς ὁμιλεῖ περὶ τούτου διδάσκων: «Ἡμεῖς δὲ οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου ἐλάβομεν, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἵνα εἰδῶμεν τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ χαρισθέντα ἡμῖν, ἃ καὶ λαλοῦμεν οὐκ ἐν διδασκαλίᾳ ἀνθρωπίνης σοφίας

λόγοις, ἀλλ' ἐν διδασκαλίᾳ Πνεύματος Ἁγίου»¹. Ἀναμφιβόλως τὸ μυστήριον τοῦ βασικῶς ἀληθῆτος τῆς ὑπὸ μεταφυσικὸν βάθος ὁπωσδήποτε ἐκδηλουμένης ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς ὑπεροχῆς τῆς χριστιανικῆς προσωπικότητος δύναται νὰ ἐξηγηθῇ μόνον διὰ τῆς παραδοχῆς τῆς μυστικῆς ἐπιδράσεως, ἣν ἄσκει ὁ χριστιανικὸς ἰδεαλισμὸς, αἱ ἐξ αὐτοῦ ἀπορρέουσαι θρησκευτικαὶ καὶ ἠθικαὶ δυνάμεις, ἐπὶ τὴν ἀνθρωπίνην σκέψιν καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ἐνεργείαν.

* *

Ἡδὴ ἐρωτᾶται: Δὲν ὑπάρχει διὰ τὸν Ἀπόστολον Παῦλον παιδαγωγικὸν ἰδεῶδες, πρὸς οὗ τὴν πραγμάτωσιν νὰ ἀποβλέπη τις ἐν τῇ δεδομένῃ παρουσίᾳ πραγματικότητι τῆς ζωῆς; Ἀναμφιβόλως ὑποχρεοῦται νὰ δώσῃ τις καταφατικὴν τὴν ἀπάντησιν, ἂν καὶ βεβηῶς οὗτος λαμβάνῃ ἐναντίαν θέσιν ὡς πρὸς τὴν ἐν κόσμῳ σοφίαν, ἐφ' ὅσον ὁ Θεὸς ἐμάρανε τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου τούτου². Οὕτω συνιστᾷ, ὅπως μὴ μετασημασιζώμεθα τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ μεταμορφώμεθα τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοῦς ἡμῶν εἰς τὸ δοκιμάζειν ἡμᾶς, τί τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ τὸ ἀγαθὸν καὶ εὐάρεστον καὶ τέλειον»³.

Ὅμοιος εὐρίσκει εὐλογον, ὅτι κρινόμενοι ὑπὸ τοῦ Κυρίου παιδευόμεθα, «ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν»⁴.

Παραλλήλως ἐμφορούμενος ὑπὸ γνησίως κοινωνικῶν ἀντιλήψεων δὲν παραλείπει νὰ ὑπομνήσκῃ, ὅτι ὀφείλομεν νὰ μὴ ἐξερχώμεθα ἀπὸ τοῦ κόσμου, ἐν ᾧ εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ ζῶμεν⁵, πλὴν χρώμενοι τῷ κόσμῳ τούτῳ ὡς μὴ καταχρώμενοι»⁶. Οὕτω διὰ τὴν ἀγωγὴν καὶ κυρίως ὡς πρὸς τὸ καθῆκον τῆς ὑπακοῆς τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονεῖς λαμβάνεται παρὰ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ γήϊνον πρὸς παρόουσιον κίνητρον. Ἡ πρώτη ἐντολὴ ἐν ἐπαγγελίᾳ ἡ τιμὴ πρὸς τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα, συνοδεύεται μετὰ τῆς διαβεβαιώσεως «ἵνα εὖ σοι, γένηται καὶ ἔση μακροχρόνιος ἐπὶ τῆς γῆς»⁷.

Ὅμοιος πρὸς τὸν Τιμόθεον γράφων ὑπεθυμίζει, ὅτι «ἡ εὐσέβεια πρὸς πάντα ὠφέλιμος ἐστίν, ἐπαγγελίας ἔχουσα ζωῆς τῆς νῦν καὶ τῆς μελλούσης»⁸. Ἐνταῦθα δὲ πρόκειται καὶ περὶ ἕλικῆς ὠφελείας ἐκ τῆς ἐσωτερικῆς εἰρηνικότητος, τοῦ ψυχικοῦ γαληνεύματος καὶ τῆς ἐπακολουθούσης τὴν εὐσεβῆ ζωὴν θείας εὐλογίας. Οἱ γονεῖς ἐπίσης ὀφείλουσι κατὰ τὸν θεῖον Παῦλον νὰ θησαυρίζωσι πνευματικὸν θησαυρὸν χάριν τῶν ἰδίων τέκνων, ἐφ' ὅσον τὸ πνευματικὸν ὄφελος δέον νὰ ἀποτελῇ κανόνα καὶ προσεχέστερον σκοπὸν τῆς ζωῆς, διότι ὁ χρόνος εἶναι βραχύς, πᾶς δὲ δουλεύων εἰς τὸ ἀνώτερον νόημα τῆς ζωῆς ὀφείλει νὰ ἐξαγοράζῃται τούτον, διότι «καὶ ἡμέραι πονηραὶ εἰσὶν»⁹.

* *

Ἰδιαιτέρως ὅπως ἀποδίδει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος

1. Ἐβρ. 13,8. 2. Κολασσ. 1,28.
3. Α' Κορ. 3,12. 4. Ἐβρ. 5,1.
5. Ἐφεσ. 6,1—Κολασσ. 3,10. 6. Ἐβρ. 2,1.
7. Ῥωμ. 10,14. 8. Κολασσ. 1,16.
9. Α' Κορ. 3,11. 10. Κολασσ. 2,6,7.
11. Ἐφεσ. 2,22.

1. Α' Κορ. ν. 2,12-13.
2. Α' Κορ. 1,19 3. Ῥωμ. 12,2 4. Α' Κορ. 11,32
5. Α' Κορ. 5,10. 6. Α' Κορ. 7,31.
7. Ἐφεσ. 6,1—3. 8. Α' Τιμ. 4,8. 9. Ἐφεσ. 5,16.

σημασίαν εἰς τὴν σωματικὴν ἀγωγὴν, διότι τὸ σῶμα εἶναι ναὸς τοῦ Θεοῦ καὶ κατοικητήριον τοῦ ἁγίου Πνεύματος. «Ὅχι οὐλάτε», γράφει πρὸς τοὺς Κορινθίους, «ὅτι ναὸς τοῦ Θεοῦ ἔστε καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν¹. Διὰ τοῦτο δὲ ἀκριβῶς καὶ καταφέρεται δριμύτητα ἐναντίον ἐκείνων, οἵτινες καταστρέφουσι καὶ φθείρουσι τὸν ὄργανισμὸν τούτου διὰ τοῦ κακοῦ καὶ τῆς ἁμαρτίας, διότι αὕτη καθιστᾷ τὸ σῶμα ἀνίκανον πρὸς ἀνάπτειν καὶ ζωὴν. Τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου ὑπηρετεῖ τῷ Κυρίῳ, διότι «καὶ ὁ Κύριος τῷ σώματι²», οὕτω δὲ μεταβάλλεται πράγματι εἰς ναὸν ἱερώτερον καὶ θεοπροπέστερον τῶν ἐκ ξύλων καὶ λίθων κατεσκευασμένων ναῶν. Εἶναι ναὸς ἔχων ἐν ἑαυτῷ ὑπέροχτον Ἀρχιερέα καὶ μισταγωγὸν τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, φωτιζόμενος ὑπὸ τῆς λυχνίας τῆς συνειδήσεως, φέρον εἰς θέσιν εἰκόνων τὰς ἰδέας τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἀληθοῦς, ἔχων τὴν καρδίαν, τὴν ἔδραν τοῦ συναισθήματος ἀνυψωμένην εἰς ἁγίαν Τράπεζαν καὶ οὕτως ἀπαστράπτει εἰς καλλονὴν θεότευκτον καὶ ζῶσαν.

* *

Μετὰ τῶν ἀντιλήψεων τούτων συνδέονται αἱ ἰδέαι τοῦ ἁγίου Παύλου περὶ τῆς ἀγωγῆς τοῦ ἀνθρώπου πρὸς ἐργασίαν καὶ ἀσκήσιν ἰδιαίτερου ἐπαγγέλματος. Τοὺς Θεσσαλονικεῖς παραγγέλει, ὅπως ἐργάζονται «ταῖς ἰδίαις χερσίν καὶ περιπατῶσιν εὐσημῶνως πρὸς τοὺς ἔξω μηδενὸς χρεῖαν ἔχοντες³. Σαφέστερον διατυπώνει τὴν περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς ἀγωγῆς πρὸς ἐργασίαν ὑποχρέωσιν, ὅταν συνιστῶν ταύτην ὡς νόμον γλυκαίνοντα τὴν ζωὴν προβάλλει ἑαυτὸν ὡς παραδειγμα. «Οὐδὲ δουρεάν» λέγει ἄρτον ἐφάγομεν παρά τινος, ἀλλ' ἐν κόπῳ καὶ μόχθῳ, νύκτα καὶ ἡμέραν ἐργαζόμενοι πρὸς τὸ μὴ ἐπιβαρῆσαι τινα ἡμῶν· οὐχ ὅτι οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν, ἀλλ' ἵνα ἑαυτοὺς τύπον δώμεν εἰς τὸ μιμεῖσθαι ἡμᾶς. Καὶ γὰρ ὅτε ἡμεν πρὸς ὑμᾶς, τοῦτο παρηγγέλλομεν ὑμῖν, ὅτι εἴ τις οὐ θέλει ἐργάζεσθαι, μηδὲ ἐσθιέτω⁴. Γενικῶς οὐδεμίαν παραλείπει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐνδεικρίαν νὰ ἐξάσῃ τὴν ἠθικὴν σημασίαν τῆς ἐργασίας ἐκ παρῶντος τῆς ζωῆς οὐσιωδιστάτου καὶ ἀκριβῶς ζητεῖ τὴν διὰ τῆς ἀγωγῆς κατανόησιν τοῦ βαθυτέρου σκοποῦ καὶ τοῦ ἐσωτερικωτέρου περιεχομένου αὐτῆς διὰ τὴν ἀτομικὴν καὶ κοινωνικὴν ζωὴν.

* *

Ὅμιλῶν δὲ συνήθως ὁ Ἀπόστολος Παῦλος περὶ ἰδιαίτερας κλήσεως καὶ ἀποστολῆς, δι' ἣν ἀπαιτεῖται εἰδικὴ χριστιανικὴ μόρφωσις καὶ παιδαγωγία ὑπονοεῖ πρωτίστως τὴν θεϊαν ἀποστολήν, τὴν οὐρανίαν κλήσιν εἰς πίστιν, εἰς χάριν καὶ μακαριότητα καὶ ζωηρότητα ὑπενθυμίζει ἐκάστοτε εἰς τοὺς χριστιανούς· τὴν ὑποχρέωσιν «ὅπως περιπατῶσιν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἀξίως τῆς κλήσεως αὐτῶν⁵.

1. Α' Κορ. 3,16.

2. Α' Κορ. 6,13.

3. Α'. Θεσσ. 4,11,12.

4. Β' Θεσσ. 3, 8,9.

5. Ἐφess. 1,18.

Ἄλλ' ἐπανείλημμένως ὁμιλεῖ ὁ κλητὸς Ἀπόστολος Παῦλος καὶ περὶ παρουσίας κλήσεως καὶ ἀποστολῆς, πρὸς ἣν δέον νὰ κατευθύνηται καὶ ἐν ἣν νὰ τελειοποιῆται ὁφείλει ὁ χριστιανός. Πλὴν ὅμως ὑποχρεοῦται νὰ ἐκτελῇ ἐν τῇ οἰαδήποτε κλήσει πλήρες τὸ καθήκον αὐτοῦ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ἐν συνειδήσει. Ἐπιγραμματικώτατα περὶ τούτου γράφει πρὸς τοὺς Κορινθίους: «Ἐκαστος ἐν τῇ κλήσει, ἣ ἐκλήθη, ἐν ταύτῃ μενέτω. Ἐκαστος ἐν ᾧ ἐκλήθη, ἐν ταύτῳ μενέτω παρὰ τῷ Θεῷ¹. Περὶ τῆς ἐν ἀγάπῃ ἀγωγῆς πρὸς πιστὴν τήρησιν τῶν ἐκ τῆς κλήσεως ἐν τῷ κόσμῳ ὑποχρέωσεων ὁμιλεῖ οὐχὶ σπανίως. Ἀποβλέπων πρὸς τοὺς χριστιανούς, ἃς πρὸς διδακτοὺς Θεοῦ ἀπαντεῖ εὐσυνείδητον διακονίαν, διότι «οἱ καλῶς διακονήσαντες βαθμὸν ἑαυτοῖς καλὸν περιποιοῦνται καὶ πολλὴν παρησίαν ἐν πίστει τῇ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ².

* *

Παρὰ τὴν εὐθύνην πρὸς συνεπῆ ἀσκήσιν τῆς ἐν τῷ κόσμῳ ἀτομικῆς κλήσεως, δι' ἣν ἀπαραίτητος τυγχάνει ἡ χριστιανικὴ παιδαγωγία, βαίνει ἡ κλήσις πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῆς κοινωνικῆς δόξης. Πανταχοῦ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ μεγάλου Ἀποστόλου διαφαίνεται ἡ πίστις εἰς τὸν κοινωνιστικὸν χαρακτῆρα τοῦ περὶ τοῦ βίου παιδαγωγικοῦ ἰδεώδου· αὐτοῦ. Κατὰ τὸν Παῦλον ἄλλως τε μόνον διὰ τῆς προσηλώσεως εἰς τὸ χριστιανικὸν ἠθικὸν πρότυπον πραγματοῦται ἡ δόλοψυχος ἐν τῷ βίῳ ἐξάρτησις τοῦ ἀτομικοῦ ἑαυτοῦ ἀπὸ γενικωτέρων ἠθικῶν ἐπιταγῶν, δι' ὧν καθαγιαίεσθαι ὁ ἐσωτερικώτερος βίος τοῦ ἀνθρώπου εἰς ἀνωτέρους σκοποὺς ζωῆς.

Ὅθεν εὐλόγως δύναται τις νὰ ὁμιλῇ περὶ κοινωνικοῦ ἰδεώδους παρὰ τῷ Παύλῳ. Εἶναι τοῦτο ἀγωγή εἰς κοινωνικὴν ζωὴν, ἣς χαρακτηριστικὸν ἡ δι' εἰρήνης ἀμοιβαία τῶν πάντων ὑποταγὴ πρὸς προαγωγὴν τοῦ κοινου ἀγαθοῦ καὶ κατανίκησιν τῶν διαλυτικῶν τῆς συνόλου κοινωνικῆς χάρις· ὑπερατομικῶν κατευθύνσεων. Τὴν ὑποταγὴν ταύτην θεωρεῖ στοιχεινὸν ὑγιῶς καὶ ἀληθοῦς μορφώσεως διὰ τὴν ζωὴν. Ὁ χριστιανός, ἐν ᾧ διὰ τῶν ἱλαρῶν διδαγμάτων τοῦ Εὐαγγελίου ὑπερενικήθησαν ὁ ἀλόγιστος καὶ μὴ εὐγενὴς ἐγωῖσμός καὶ ὁ κακῶς νοούμενος ὑλιστικὸς παρῶν εἶναι κατὰ τὸν Ἀπόστολον Παῦλον ὁ ἰδανικῶς παιδαγωγηθεὶς ἄνθρωπος.

Ὁ χριστιανός, ἐν ᾧ ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ, ἡ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν βασιλεύει, ἐν ᾧ ἡ μεῖζων πάντων ἀγάπη κατέστη δύναμις ζωῆς, λογίζεται καὶ πράττει μόνον ὅσα ἀληθῆ, ὅσα σεμνά, ὅσα δίκαια, ὅσα ἀγνά ὅσα προσφιλῆ, ὅσα εὐφρημα, εἴ τινα ἀρετὴν καὶ εἴ τινα ἔπαινον. Καθίσταται οὕτω αὐτὸς τὸ δι' ἑαυτὸν παιδαγωγικὸν ἰδεῶδες, ὅπερ καὶ ὁ μέγας Παῦλος καὶ ἔζησε καὶ ἐδίδαξε. Τοῦτο εἰς τὸ διηνεκὲς πρὸς πάντας θὰ διδάσκη καὶ πρὸς τοῦτο τοὺς πάντας ἀνυπερβλήτως θὰ παιδαγωγῇ.

I. Δ. ΦΡΑΓΚΟΥΛΗΣ

1. Α'. Κορ. 7,20,24.

2. Α'. Τιμ. 3,13.

ΑΙ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΚΑΙ ΣΥΝΕΠΕΙΑΙ ΤΗΣ ΜΟΝΑΧΙΚΗΣ ΚΟΥΡΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΕΙΟΝ ΔΙΚΑΙΟΝ

Ἡ περὶ τοῦ αἰωνοβίου μοναχικοῦ θεσμοῦ μελέτη δὲν ἔχει παύση ἐλκύνουσα τὸ ἐπιστημονικὸν ἐνδιαφέρον, συμβολὴν δ' εἰς ταύτην ἀποτελεῖ καὶ ἡ παρούσα, διερευνῶσα τὰς ἐκ τῆς μοναχικῆς κουράς περιουσιακὰς συνεπείας κατὰ τὸ Ἰουστινιανεῖον Δίκαιον. Εἶναι ἀναντίρροπον ὅτι ἡ ἰδιορρυθμία τοῦ μοναχικοῦ θεσμοῦ ἐγένετο ἡ αἰτία πολλῶν ἐπιστημονικῶν συζητήσεων καὶ πλείστοι ὅσαι ἐξεφράσθησαν γινῶμαι περὶ τῆς φύσεως αὐτοῦ, τούτου δ' ἔνεκεν μελέτη σχέσιν ἔχουσα πρὸς τὸ θέμα παρουσιάζει δυσχέριαν εὐεξήγητον.

Ἐν τῇ ἐρευνῇ θὰ ἐξετασθῇ πρῶτον ἡ διαμόρφωσις τοῦ Ἰουστινιανείου Δικαίου καὶ μετὰ τοῦτο θὰ ἐκτεθῶσι συμπεράσματά τινα ἀπορρέοντα ἐκ τῆς νομικῆς πλοκῆς τοῦ ὑπὸ κρίσιν θέματος.

I

Πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ Ἰουστινιανείου νομοθετικοῦ ἔργου δὲν ὑφίσταντο σπουδαῖα θεσπίσματα ρυθμιζόντα τὰς σχέσεις τῶν μοναχῶν. Τοῦτο ἐξάγεται καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι πλὴν τῶν διατάξεων τῶν αὐτοκρατόρων Θεοδοσίου Β' καὶ Οὐαλεντινιανοῦ Γ' (434 μ. Χ.) καὶ τῶν αὐτοκρατόρων Οὐαλεντινιανοῦ καὶ Μαρκιανοῦ, (455 μ. Χ.) δὲν ἀνευρίσκονται ἔγγραφα σχετικὰ πρὸς τὸ θέμα τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ὁ Ἰουστινιανὸς ἐν τῇ Νεαρχῇ αὐτοῦ 76 σαφῶς ἀναφέρει ὅτι τὸ περιεχόμενον τῶν νομοθετημάτων αὐτοῦ δὲν εἶχε προγενεστέρως καταστῆ ἀντικείμενον εὐρύτερας νομοθετικῆς προσπάθειας¹.

Πάντως ἐκ τῶν μέχρις ἡμῶν διασωθεισῶν πηγῶν, ἱστορικῶς ἐξακριβοῦται, ὅτι διὰ τῆς πρώτης διατάξεως τῶν αὐτοκρατόρων Θεοδοσίου Β' καὶ Οὐαλεντινιανοῦ Γ' (434 μ. Χ.) καθωρρίζετο ὅτι τοῦ μοναχοῦ ἀποθνήσκοντος ἀνευ διαθήκης καὶ ἀνευ συγγενῶν ἡ περιουσία περιήρχετο εἰς τὴν Μονὴν τῆς ἐγκαταβιώσεως αὐτοῦ, καὶ ὅτι διὰ τῆς δευτέρας διατάξεως τῶν Αὐτοκρατόρων Οὐαλεντινιανοῦ καὶ Μαρκιανοῦ (455 μ. Χ.) ἐπροστατεύετο τὸ ἐγκυρον τῶν τελευταίων βουλήσεων γυναικῶν αἰτινες μονάζουσαι διέθετον μέρος ἢ ὅλον τῆς περιουσίας αὐτῶν ἰπὲρ φιλαίθρωπικῆς ἢ θρησκευτικῆς σκοποῦ^{2, 3, 4}.

Αἱ πρὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ὑφιστάμεναι διατάξεις αὐταὶ πρῶτον ἦτο ὅτι ἦσαν ἀνεπαρκέσταται. Ὁ μοναχισμὸς ἤδη εἶχεν ἐξελιχθῆ εἰς βαθμὸν μέγιστον, κατὰ μυριάδας δ' ἠριθμοῦντο οἱ ἐν τῷ Βυζαντινῷ Κράτει ἀσπαζόμενοι τὸν μοναχικὸν βίον⁵, προσέβαλεν δ' ἄμεσως συνέπεια τῆς ἐξελίξεως ταύτης ἡ ἀνάγκη

1. «*Εἰ δὲ τις, σθένος τότε νόμον κειμένον, εἰς τὸ μοναστήριον εἰσῆλθεν, πῶς ἂν γένοιτο δυνατόν ἀναστραφῆναι τὴν τάξιν τοῦ Νόμου καὶ ἀπαιτῆσαι τοὺς πρότερον εἰσελθόντας ἐν τῷ μοναστηρίῳ ἐκεῖνα ποιῆσαι, ἀπερ πρῶτον ἀγνοούμενα παρὰ τῆς θείας ἡμῶν ὑστερον ἐκαινήσθη διατάξεως*» Ν. 76.

2. C. 20 (l. 3).—C. Th. 1 (5. 3).

3. Nov. Marciani LXXXV Cod. 13 (l. 2).

4. «*id omnibus modis ratum firmumque consistat*».

5. Πολὺ πρὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ ἰδίᾳ ἀπὸ τοῦ Δ' αἰῶνος ὁ μοναχισμὸς εὐρίσκετο ἐν πλήρει ἀκμῇ. Ὁ ἀριθ-

νομοθετικῆς ρυθμίσεως τῶν σχέσεων καὶ ἐν γένει τῆς προσωπικῆς καταστάσεως τῶν μοναχῶν.

Τούτου ἔνεκα, ὁ Ἰουστινιανὸς (482—565) ἐφαρμόζων τὰς ἀντιλήψεις ταύτας, ἐξέδωκεν ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου τρεῖς Νεαρχάς, τὴν ὑπ' ἀριθμ. 5 (περὶ μοναστηρίων, μοναχῶν καὶ ἡγουμένων), τὴν ὑπ' ἀριθμ. 76, αὐθεντικῶς ἐρμηνεύουσιν τὴν προηγουμένην, καὶ τέλος τὴν Ν. 123 συμπληροῦσαν τὴν Ν. 5. Διὰ τῶν διατάξεων τούτων ἐφήρμοσε σύστημα νέον ἐπὶ τῶν περιουσιακῶν σχέσεων τῶν μοναχῶν, τελειῶς ἰδιορρυθμὸν καὶ ἀπολύτως συμβαδίζον πρὸς τὴν ἰδιορρυθμίαν τοῦ μοναχικοῦ βίου.

A. Ἡ νεαρχὴ 5.

Ἐν τῇ νεαρχῇ ταύτῃ γίνεται σαφῆς διὰκρισις τοῦ πρὸ τῆς ἀποκάρσεως χρόνου ἀπὸ τοῦ μετὰ τὴν ἀπόκαρσιν.

Κατὰ τὸν πρὸ τῆς ἀποκάρσεως χρόνον ὁ μέλλων νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὰς μοναχικὰς τάξεις ἔχει πλήρες δικαίωμα διαθέσεως ἐν ζωῇ τῆς περιουσίας του. Μετὰ τὴν ἀπόκαρσιν ὅμως ὁ μοναχὸς παύει πλέον νὰ διατηρῇ τὴν κυριότητα τῶν ἑαυτοῦ πραγμάτων. Πάντα τὰ εἰς αὐτὸν ἀνήκοντα θεωροῦνται ὡς μεταβιβαζόμενα κατὰ κυριότητα αὐτοδικαίως εἰς τὴν Μονήν, «*κἂν εἰ μὴ ρητῶς εἰσάγειν ταῦτα φήσειε*».

Ἐν περιπτώσει ὑπάρξεως «*παίδων*» τοῦ μοναχοῦ διακριτέον, ἐὰν μὲν ὁ μοναχὸς πρὸ τῆς ἀποκάρσεως αὐτοῦ ἐδώρησατο εἰς αὐτοὺς ἢ παρεχώρησε λόγῳ προικὸς μέχρι τοῦ 1/4 τῆς κατὰ τὴν ἀπόκαρσιν περιουσίας του, οἱ παῖδες στεροῦνται οἰαοδήποτε ἀξιώσεως ἐπὶ τοῦ ὑπολοίπου μέρους τῆς περιουσίας τῆς μεταβιβαζομένης εἰς τὴν μονήν, ἐὰν δὲ παρέλειψε νὰ δωρήσῃ ἢ νὰ παραχωρήσῃ, ἢ ἐὰν ἐδώρησε ἢ παρεχώρησε μὲν, ἀλλ' οὐχὶ τὸ τέταρτον τῆς περιουσίας του,

μὲς τῶν ἐν τοῖς ἐρήμοις ζώντων ἦτο μέγας. Ὁ Ἰερώνυμος δ' ἀναφέρει ὅτι ὁ Οὐάλης (375) βίβη ἐν τῷ στρατῷ αὐτοῦ κατέταξε 5.000 μοναχῶν. Εἰς τὰ περὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν μοναστήρια 2.000 μοναχοὶ ἐγκατεβίουν. Ὡσαύτως ἐπὶ τοῦ ὄρους τῆς Νιτροίας 6.000, ἐπὶ τοῦ ὄρους Φέρμη 500, ἐν Θηβαῖδι ὀλοκληρὸς μοναχικὴ πολιτεία ὑφίστατο ἔχουσα ἐν μέσῳ αὐτῆς τὸν Μ. Παχώμιον. Μόνον τὰ μοναστήρια τὰ καθ' ὑπόδειγμα τοῦ Παχωμίου ἰδρυθέντα περιελάμβανον 7.000 μοναχῶν, καὶ ταῦτα πάντα ἦσαν μέρος μόνον τῆς μακρῆς μοναχικῆς στρατιᾶς (βρα Ἰωάννου Φωκλίδου περὶ Μοναχισμοῦ ἐν Ἐκκλ. Φάρῳ Τ. 1Θ'. 1920 σ. 265 καὶ ἑπ.).

6. Ἡ νεαρχὴ αὕτη ἔχει ὡς ἀκολούθως : (νεφ 5) «*Κακεῖνο δὲ προσδιορίζομεν ὥστε τὸν εἰς μοναστήριον εἰσεῖναι, βουλόμηνον, πρὶν εἰς τὸ μοναστήριον εἰσελθῆναι, ἄδειαν ἔχειν τοῖς ἑαυτοῦ χρῆσθαι καθ' ὃν βούλεται τρόπον. Εἰσελθόντι γάρ συνακολουθήσει πάντως τὰ πράγματα, κἂν εἰ μὴ ρητῶς εἰσάγειν ταῦτα φήσειε, καὶ οὐκ ἔσται κύριος αὐτῶν οὐκ ἔτι κατ' οὐδένα τρόπον. Εἰ δὲ γε παῖδας ἔχοι, εἰ μὲν ἔτυχεν ἤδη πράγματά τινα δωρησάμενος αὐτοῖς ἢ κατὰ προγαμιαίαν δωρεάν καὶ κατὰ προικὸς πρόφασιν ἐπιδούς καὶ ποιεῖ ταῦτα τὸ τέταρτον ἐξ ἀδιαθέτου τῆς αὐτοῦ περιουσίας, μηδεμίαν ἐπὶ τοῖς λοιποῖς πράγμασιν ἐχέτωσαν μετουσίαν οἱ παῖδες. Εἰ δὲ ἢ οὐδὲν αὐτοῖς δωρήσῃται ἢ ἔλαττον τοῦ τετάρτου, καὶ μετὰ τὸ παραγγεῖλαι τὸν ἀποκαττόμενον εἰς μοναχοὺς οὐδὲν ἦτον τὸ τέταρτον ἀφείλεσθαι τοῖς παισὶν ἢ εἰς ἀναπλήρωσιν εἰ γε ἔτυχον τι λαβόντες καὶ ἔφ' ᾧ τὸ πᾶν αὐτοῖς δοθῆναι. Εἰ δὲ γαρμετὴν ἔχων εἴτα αὐτὴν ἀπολιπὼν εἰς μοναστήριον εἰσίοι ἢ τε προῖξ τῇ γυναικὶ φυλαττέσθω καὶ τὸ ἀπὸ τελευταίας σύμφωνον (τοῦτο ὅπερ καὶ ἐν ἐτέρα ἡμῶν νομοθετητῶν διατάξει) πάντων τῶν ἐπὶ μοναχοῖς περὶ τούτου ρηθέντων καὶ γυναικῶν εἰς μοναστήριον εἰσιουσῶν κρατούντων.*»

τότε δικαιούνται οἱ παῖδες συμπληρώσεως τοῦ μεριδίου αὐτῶν καὶ μετὰ τὴν ἀπόκαρσιν.

Ὡσαύτως κατὰ τὴν Νεαράν ταύτην ὁ πρὸ τῆς ἀποκάρσεως συνεξυμνέμενος μοναχὸς ὑποχρεοῦται εἰς ἀπόδοσιν τῆς προικὸς ὡς καὶ τοῦ «ἀπὸ τελευτῆς συμφώνου».

Β. Ἡ Νεαρά 76

Πλὴν ὅμως ἡ Νεαρά ὁ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, διαρρυθμίσασα τὸ περὶ μοναχῶν δίκαιον κατὰ τὰς ἀνιλήψεις τῆς ἐποχῆς, δὲν ἀπεσαφήνισε σημεῖα τινα σχετικὰ πρὸς τὴν ἔναρξιν τῆς ἐφαρμογῆς αὐτῆς. Συγκεκριμένως ἐτέθη πρὸς λύσιν τῶ νομοθέτη τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τὸ ἐν τῇ Νεαρά 76 ἀναφερόμενον ζήτημα καθ' ὃ «γυνὴ τις ἔχουσα παῖδα ἐκ γάμων αὐτῇ γεόμενον νομίμων ἠβουλήθη χωρῖσαι μὲν ἑαυτὴν τῆς κοινῆς διαίτης, ἐν δὲ τινι γυναικῶν ἀσκητηρίῳ καταμεῖναι... καὶ ἐπειδὴ περὶ ὁ νόμος βούλεται τοὺς εἰς ἀσκητήριον ἑαυτοὺς καθιεροῦντας ἢ ἄνδρας ἢ γυναῖκας πρὸ τῆς εἰς μοναστήριον εἰσόδου διατιθέναι τὰ οἰκεία καθ' ὃν βούλονται τρόπον, μὴ δύνασθαι δὲ μετὰ τὴν εἴσοδον τὴν εἰς τὸ ἀσκητήριον, ἔτι πράττειν τι περὶ τῶν οἰκείων, οἷα κυρίους οὐκ ἔτι τυγχάνοντας τῶν πραγμάτων, καὶ ἐντεῦθεν δεδιέναι μὴ ποτέ... τινὲς ἀποστέρησαιεν αὐτὴν τοῦ οἰκείου προνοήσασθαι παιδὸς», παρίστατο δ' ἀνάγκη ὀρυθμίσεως τῆς περιπτώσεως ταύτης.

Οὕτως ἐκρίθη λυσιτελὲς ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ αὐτοκράτορος ὅπως δοθῆ ἀυθεντικῶς ἐρμηνεία τῆς προγενεστέρως Νεαρᾶς 5, ἐκ ταύτης δὲ τῆς αἰτίας ἐξεδόθη ἡ Νεαρά 76. Διὰ ταύτης ἐρμηνεύεται ὅτι ἡ ὑποχρέωσις τῆς μεταβιβάσεως τῆς κυριότητος τῆς πρὸ τῆς ἀποκάρσεως κτηθείσης περιουσίας ἀφορᾷ τοὺς ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως τῆς Νεαρᾶς 5 εἰσελθόντας εἰς μοναστήρια καὶ διὰ κατὰ συνέπειαν οἱ πρὸ ταύτης μοναχοὶ δύναται κατὰ βούλησιν γὰ διαθέσει τὴν ἑαυτῶν περιουσίαν. Ἡ ἐρμηνεία αὕτη σύμφωνος καὶ πρὸς τὴν παραδεδειγμένην τάξιν τῆς μὴ ἀναδρομικότητος τῶν Νόμων ἀπέτελε προᾶξιν δικαιοσύνης.

Γ. Ἡ Νεαρά 123.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐνομοθετήθησαν διὰ τῶν δύο προγενεστέρων Νεαρῶν 5 καὶ 76, πλὴν ὅμως κριθέντος ὅτι αἱ διατάξεις τῆς Νεαρᾶς 5 αἱ μεριμνῶσαι περὶ τῶν δικαιωμάτων τῶν «οἰκείων παίδων» τῶν εἰς τὴν Μονὴν εἰσερχομένων, ἦσαν πενιχραὶ καὶ δὲν ἐξησφάλιζον πλήρως τοὺς δεομένους προστασίας, ἐξεδόθη ἡ Νεαρά 123 ἐν ἔτει 546. Διὰ ταύτης «εἰ γυνὴ ἢ ἀνὴρ τὸν μοναχικὸν ἐπιλέξεται βίον καὶ εἰσέλθῃ εἰς μοναστήριον παίδων οὐχ ὑπόντων, τῶ μοναστηρίῳ ἐν ᾧ εἰσῆλθεν τὰ πράγματα αὐτοῦ διαφέρειν... Εἰ δὲ τὸ τοιοῦτον πρόσωπον παῖδας ἔχῃ καὶ μὴ πρὶν εἰσελθῶι

7. «Εἰ δὲ τις οὐδενὸς τότε τοιοῦτου νόμου κειμένου εἰς τὸ μοναστήριον εἰσῆλθεν, πῶς ἂν γένοιτο δυνατὸν ἀναστραφῆναι τὴν τάξιν τοῦ Νόμου καὶ ἀπαιτήσαι τοὺς πρότερον εἰσελθόντας ἐν τῶ μοναστηρίῳ ἐκεῖνα ποιῆσαι, ἅπερ πρότερον ἀγνοούμενα παρὰ τῆς θείας ἡμῶν ἕστερον ἐκαινίσθη διατάξεως. Ἄλλ' ἕκαστον προσῆκει κατὰ τοὺς ἑαυτοῦ καιροὺς ἐκδέξασθαι, καὶ τὰ μετὰ τὸν Νόμον οὕτως ζητεῖν γενέσθαι, ὡς ὁ Νόμος βούλεται, εἰ δὲ τι πρὸ τοῦ Νόμου παρεκλόυθησε, τοῦτο μὴ ἀνακινεῖν μηδὲ ἀνερευνᾶν, ἀλλ' ἔτι τοῦ προτέρου καταλιμπάνειν σχήματος».

εἰς τὸ μοναστήριον, περὶ τῶν οἰκείων πραγμάτων ποιήσει διατύπωσιν καὶ τὸ νόμιμον μέρος τοῖς παισὶν ἀφορίσει καὶ οὕτως ἐξέστω αὐτῶ καὶ μετὰ τὸ εἰσελθεῖν εἰς τὸ μοναστήριον τὴν ἰδίαν οὐσίαν εἰς τοὺς ἰδίους διελεῖν παῖδας. Οὕτω μέντοι γε, ὥστε μηδὲ ἐπὶ ἐνὶ τῶν αὐτοῦ παίδων ἐλαττώσαι τὸ νόμιμον μέρος. Τὸ δὲ μὴ δεδομένον τοῖς παισὶ μέρος τῶ μοναστηρίῳ διαφερέτω, εἰ δὲ πᾶσαν τὴν οὐσίαν μεταξὺ τῶν παίδων διελεῖν βουληθεῖη, τοῦ οἰκείου αὐτοῦ προσώπου τοῖς παισὶν συναριθμουμένον, ἐν ἑαυτῶ μέρος πάσι τρόποις παρακρατεῖτω, ὀφείλον τῶ δικαίῳ τοῦ μοναστηρίου διαφέρειν. Εἰ δὲ ἐν τῶ μοναστηρίῳ διάγων τελευτήσῃ, πρὶν μεταξὺ τῶν οἰκείων παίδων τὰ ἴδια διανεῖμῃ πράγματα τὸ νόμιμον μέρος οἱ παῖδες λήψονται. τὸ δὲ λοιπὸν τῆς οὐσίας τῶ μοναστηρίῳ διαφερέτω». (ὅρα Ν. 133 κ. 38 Β. β. 4 τ. I 9).

Οὕτω κατὰ τὴν Νεαράν ταύτην, ἐὰν κατὰ τὴν ἐπιλογὴν τοῦ μοναχικοῦ βίου δὲν ὑπάρχουν τέκνα, ἡ περιουσία τοῦ μοναχοῦ περιέρχεται εἰς τὸ Μοναστήριον, αὐτοδικαίως ἀπὸ τῆς ἀποκάρσεως, ἐὰν δὲ ὑπάρχουν τέκνα, παρελείφθη δ' ἡ διάθεσις τοῦ νομίμου μέρους, δύναται ὁ μοναχὸς καὶ μετὰ τὴν ἀπόκαρσιν νὰ διανεῖμῃ τὴν περιουσίαν αὐτοῦ ἰσὺν ἴσων ὅμως πρόνοιαν ὅπως καταρρυθμίσῃ καὶ τὴν Μονὴν μεταξὺ τῶν συνδικαιούχων παίδων καὶ ἐξασφαλίσῃ καὶ ταύτη μοῖραν παιδός. Κατ' ἀκολουθίαν, εἰς τὴν δευτέραν ταύτην περίπτωσιν ὑφίσταται καὶ πάλιν μεταβίβασις τῆς κυριότητος μετὰ τὴν ἀπόκαρσιν τοῦ μοναχοῦ, πλὴν ὅμως ἡ κυριότης αὕτη τελεῖ ὑπὸ τὴν διαλυτικὴν αἴρεσιν τῆς διανομῆς παρὰ τοῦ μοναχοῦ τοῦ νομίμου μέρους εἰς τοὺς ἑαυτοῦ παῖδας.

Διὰ τῶν διατάξεων τῆς Νεαρᾶς 123 ὁ Ἰουστινιανὸς ἐπεθύμησε τὴν εὐνυτέραν προστασίαν τῶν τέκνων τοῦ εἰς τὸ μοναστήριον εἰσερχομένου. Ἡ προστασία αὕτη, κατὰ τὴν ἐπικρατεστέρην γνώμην, ὑποστηριζομένην καὶ ὑπὸ τοῦ Μομφερράτου⁸ ἔγκειται εἰς δικαίωμα διανομῆς καὶ οὐχὶ εἰς δικαίωμα ἐκ διαθήκης⁹.

⁸ Ἐπεται συνέχεια ΧΡΥΣΟΣΤ. ΝΕΑΜΟΝΙΤΑΚΗΣ

8. Μομφερράτου Κληρονομικὸν Δίκαιον κληρικῶν καὶ μοναχῶν σ. 94.

9. Βασιλικά Ζέπτου Τ. I. σ. 195.

ΒΑΣ. Κ. ΕΞΑΡΧΟΥ
ΥΠΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

Ἡ ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΛΑΤΡΕΙΑΣ ΚΑΙ Ἡ ΣΥΜΒΟΛΗ ΑΥΤΗΣ Εἰς τὴν ΑΓΩΓΗΝ

[3]

Β'. Ἄς ἴδωμεν νῦν τί συμβάλλεται εἰς τὴν ἀγωγὴν τὸ δεύτερον τμήμα τῆς ἐπιστήμης τῆς λατρείας, ἡ συστηματικὴ δηλονότι ἔρευνα καὶ ἐκθεσις τῆς ἐνεργου ὑλατρεικῆς ζωῆς τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας.

Ἀποτελεῖ κοινὸν πλεόν κτῆμα τῆς παιδαγωγικῆς σκέψεως, τῆς τε γενικῆς καὶ τῆς εἰδικῆς χριστιανικῆς, ὅτι πᾶσα ἀγωγή καὶ διδασκαλία ἐπιδιώκει καὶ δέον νὰ ἐπιδιώκῃ—πλὴν τοῦ γενικοῦ εἰδολογικοῦ σκοποῦ

—τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ τροφίμου εἰς τὴν ζῶσαν κοινω-
νίαν, νὰ καταστήσῃ δηλαδὴ τὸν τροφίμον συνειδη-
τὸν καὶ ἐνεργὸν μέλος αὐτῆς, ὥστε καὶ εὐφροσύνως
νὰ διατηρῆ τὰ κεκτημένα καὶ μετὰ ζήλου νὰ προσάγῃ
αὐτά. Μεταξὺ ὅμως τῶν κεντρικῶν καὶ οὐσιωδεστά-
των στοιχείων τῆς ἐκείνῃ ἐνεργοῦ κοινωνικῆς ζωῆς
ἀναμφισβητήτως κατατάσσεται καὶ ἡ θρησκευτικὴ
ζωὴ καὶ ἰδίᾳ ἡ λατρευτικὴ ζωὴ τῆς χριστιανικῆς κοι-
νωσίας.

Πρόδηλος ἐντεῦθεν καθίσταται ἡ ἀνάγκη, ὅπως ἡ
θεωρία καὶ πράξις τῆς ἀγωγῆς ἀναζητήσῃ πρῶτον
καὶ εὖρη καὶ τακτοποιήσῃ τὰ ἐνεργὰ λατρευτικὰ στοι-
χεῖα, κατόπιν δὲ νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν οἰκείωσιν αὐτῶν ἐκ
μέρους τῶν τροφίμων. Τίς ὅμως θὰ παράσῃ ταῦτα
ἐν συστήματι καὶ ἐν ἐπιστημονικῇ σαφηνείᾳ διατετα-
γμένα, κατόπιν βεβαίως ἐπιστημονικῆς ἐπεξεργασίας;
Προφανῶς οὐδεὶς ἄλλος πλὴν τῆς ἐπιστήμης τῆς λα-
τρείας καὶ ἰδίᾳ τοῦ τμήματος αὐτῆς ἐκείνου, ἅπερ
εἰδικῶς ἐρευνᾷ καὶ κατατάσσει εἰς σύστημα ἐνιαῖον,
ὅ,τι ὑπάρχει ἐνεργὸν ἐν τῇ συγχρόνῳ λατρευτικῇ ζωῇ.

Ἐν τῷ παρ' ἡμῶν λ. χ. ἰσχύοντι προγράμματι τοῦ
Γυμνασίου ὁρίζεται ἡ διδασκαλία τῆς λατρείας, ἡ τῆς
λειτουργικῆς, ὡς λέγεται. Ὡς χρόνος διδασκαλίας
προορίζεται ἐν τῇ Ε' τάξει τοῦ ἐξαταξίου Γυμνασίου
τὸ δεύτερον ἑξάμηνον, ἥτοι ἀπὸ τοῦ Φεβρουαρίου καὶ
ἐξῆς, καὶ διὰ τῆς ἑβδομάδος. Τὸ σύνολον τῶν δι-
δακτικῶν ὥρων ἐν τῇ πραγματικότητι λόγῳ τῶν πα-
ραεμπιπτόνων κωλυμάτων, ἑορτῶν κ. ἄ., μόνις φθά-
νει τὰς 20—24 ὥρας. Εἶναι ὅμως προφανές, ὅτι
πρῶτον μὲν ὁ ἐλάχιστος οὔτιος χρόνος εἶναι ἀνεπαρ-
κέστατος διὰ τὴν ἐποπτικὴν καὶ τὴν θεωρητικὴν εἰσα-
γωγὴν τοῦ τροφίμου εἰς ὅλον τὸν λατρευτικὸν βίον
τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἐπειτα δέ, ὅπερ καὶ
σπουδαιότατον, ἡ λατρευτικὴ συνειδήσις, ὡς γνωστόν,
δὲν τρέφεται κυρίως διὰ τῶν νοητικῶν ψυχικῶν λει-
τουργιῶν τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ διὰ τῶν βαθυτέρων
ψυχικῶν τοῦ ἐγὼ λειτουργιῶν¹, ἢ ἄλλως εἰπεῖν, διὰ
τῆς συναισθηματικῆς ἀξιολογικῆς διεισδύσεως εἰς τὰ
λατρευτικὰ ἀγαθὰ². Διὰ τῆς συναισθηματικῆς ἀκρι-
βῶς δηλονότι διεισδύσεως ταύτης εἶναι δυνατὴ ἡ ἐ-
παφὴ τοῦ κέντρου τοῦ ἐγὼ ἢ τῆς προσωπικότητος
μετὰ τοῦ θρησκευτικοῦ περιεχομένου, οὕτω δὲ καὶ ἡ
ἐπιτυχία τῆς οἰκείωσης αὐτοῦ. Ἀκριβῶς δὲ ἡ ὑπὸ
τῆς ψυχῆς οἰκείωσις αὕτη τῶν πνευματικῶν ἀγαθῶν,
ἥτις εἶναι ὅ,τι διὰ τὸν σωματικὸν ὄργανισμὸν ἢ ἀ-
φομοίωσις, συντελεῖ εἰς τὴν αὔξησιν καὶ κραταίωσιν
τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως.

Πρὸς τούτοις τὰ εἰς τὴν λατρείαν ἀνήκοντα δὲν
εἶναι καὶ πάντα τῆς αὐτῆς λατρευτικῆς σπουδαιότητος
καὶ βαρύτητος διὰ τὴν ψυχὴν, καὶ κατὰ τὴν βαθμίδα
ἐξελιξέως τοῦ ατόμου καὶ καθ' ἑαυτὰ θεωρούμενα. Τὰ
περὶ διαιρέσεως λ. χ. τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ ὄψιμου αὐ-

τοῦ μόνα, πρῶτον μὲν ἀποτελοῦσι τὸ ἐξωτερικὸν πλαί-
σιον τοῦ χώρου λατρείας· ἔπειτα αἱ ἐν αὐτοῖς ἐνυπάρ-
χουσα λατρευτικὴ σπουδαιότης καὶ ἀξία δὲν εἶναι εἰς
τοὺς πολλοὺς καὶ εἰς πᾶσαν ἡλικίαν προσιτὴ, ἀφοῦ,
πλὴν τοῦ ὅτι ἀνήκει εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν, προὔπο-
θετεῖ καὶ βαθυτέραν καλλιτεχνικὴν ὠριμότητα τοῦ
ατόμου, ὥστε κατόπιν νὰ ἐμφανισθῇ ἡ θρησκευτικὴ
ἀξία τῆς ἐξάρσεως κλπ. ἢ ἐκ μακρυνῆς ἀνταυγείας
προβαλλομένη. Ἡ εὐχὴ τουναντίον τοῦ χερουβικοῦ
ἔνυμου, «Οὐδεὶς ἄξιος τῶν συνδεδεμένων ταῖς σαρκι-
καῖς ἐπιθυμίαις καὶ ἡδοναῖς, ... προσέρχεσθαι ἢ προσ-
εγγίξιν ἢ λειτουργεῖν Σοι, βασιλεῦ τῆς δόξης κλπ»,
πλὴν τοῦ ὅτι εἶναι κυρίως λατρευτικὸν θρησκ. δη-
μιουργημα, ἔχει ἐκπρεπὴ καὶ ἀμεσον τὴν ἐπαφὴν
πρὸς τὴν ψυχὴν ἐν τῇ θρησκευτικῇ τῆς λειτουργίᾳ.
Αὕτη ἀναφέρεται ἀμέσως εἰς κατάστασιν ψυχῆς, ἢ
ὁποία εἶναι εὐπρόσιτος τοῖς πολλοῖς καὶ καθ' ἣν ὑ-
πάρχει ἡ συναισθησις τῆς ἀποστάσεως μεταξὺ τῆς
ὀλικῆς ἀνθρωπίνης σμικρότητος καὶ ὕψιστος ἀπὸ
τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς ἀγιότητος τοῦ Θεοῦ. Ἡ προσ-
φορὰ ἄρα τοῦ λατρευτικοῦ τούτου στοιχείου, μετὰ τῆς
προσηκούσης διαθέσεως καὶ ἐνεργείας γινομένη, ἐγγί-
ζει αὐτὸ τὸ κέντρον τῆς λατρευτικῆς ψυχῆς ὡς ὅλου,
εἰσχωρεῖ εὐκολώτερον εἰς αὐτὸ τὸ κεντρικὸν βάθος
τῆς προσωπικότητος, ἣν τρέφει καὶ ἐξυψώνει, προπα-
ρασκευάζει δὲ εἰς αἴσθησιν καὶ τῶν θρησκευτικῶν
ἀξιών, αἱ ὁποῖαι ἐνυπάρχουν ἐν τοῖς ἀρχιτεκτονικοῖς
ἔργοις. Ἐξ ἄλλου μία εἰκὼν τῆς Θείας Μεταλήψεως
ἐνέχει πολὺ περισσοτέρας καὶ σπουδαιότερας λατρευ-
τικὰς ἀξίας³ παρὰ ἡ ἀνάγνωσις ἐνὸς ἔνυμου κατωτέ-
ρας τινὸς ποιότητος θρησκευτικοῦ κανόνος ἐκ τῆς τε-
λευταίας μοναχικῆς παραγωγῆς, ἢ ἀκόμη καὶ ἐνὸς
ἐνεκα τῆς κακῆς μεταφράσεως ἀκαταλήπτου ψαλμοῦ.

(Συνεχίζεται)

3. Πρβλ. καὶ τὸ ἡμέτερον δημοσίευμα «Τὸ εἰκονόγραφον
ἀναγνωστικὸν τῆς χριστ. λατρείας», ἐν τῇ «Ἐκκλησίᾳ» Ἰαν.
1938 σελ. 6 κ. ἑξ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΩΝ ΣΤΗΛΗ

Ἐπέκτασις τοῦ διωγμοῦ.

*Ἐἶνε ἀπίστευτοι αἱ λεπτομέρειαι τῆς ὁργανωμένης
ἀντιχριστιανικῆς προπαγάνδας, ἥτις ἐπεξετάθη καὶ
εἰς τὴν Ἀδσίτριαν μετὰ τὴν τελευταίαν μεταπολίτευ-
σιν. Πίσεις ἀσκεῖται ἐπὶ τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων
νὰ ἀποκηρύξουν τὴν Ἐκκλησίαν εἰς ἣν ἀνήκουν, οὐ-
δεὶς δ' ἐξ αὐτῶν τολμᾷ νὰ θεαθῇ ἐν ναῶ ἐκ φόβου
μὴ ἀπολυθῇ. Οὐδεὶς ἐγνωσμένος καὶ δεδηλωμένος
καθολικὸς διορίζεται εἰς δημοσίαν θέσιν, τὰ δὲ ἐκ-
κλησιαστικὰ σχολεῖα ἐκλείσθησαν δι' ἐμμέσων τρό-
πων διότι οὐδεὶς μαθητῆς τῶν γίνεται δεκτὸς εἰς
τὰς νεανικὰς ὁργανώσεις, μόνον δὲ τὰ μέλη τούτων
δύνανται νὰ ἐπιτύχωσι δημοσίαν θέσιν. Δίβελλος
κατὰ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας τυγχάνει εὐρύτατα
διαδεδομένος ἰδίᾳ μεταξὺ τῶν ἀνηκόντων εἰς τὰς ἐ-
πισήμους ὁργανώσεις νέων ἀποτελούμενος ἐκ 50
ἀντιχριστιανικῶν ἄρθρων, ὅποια τὰ ἐξῆς: Ὁ Χρι-
στιανισμὸς εἶνε θρησκεία ἀξία δούλων καὶ μωρῶν
φανερὸν ἐξ ὧν π. χ. λέγει «οἱ ἔσχατοι πρότιοι»*

1. Περὶ τούτων βλέπ. W. Gruehn—B. Ἐξέδοχου, *Ψυχολογία τῆς Θρησκείας* Ἀθῆναι 1938. σελ. 59 κ. ἑξ.

2. Βλέπ. Β. Κ. Ἐξάρχου. *Τὸ μορφωτικὸν ἔργον κλπ.* 1935 σελ. 19 κ. ἑξ. καὶ 45 κ. ἑξ. Πρβλ. καὶ Εὐρ. Σούρλα *«Ψυχολογία τῆς Θρησκείας»* (κριτικὴ) ἐν «Ἐκπ. Χρονικὰ» τόμ. Ε'. σελ. 292—298. Τὸ ὅτι αὐτοῦ. Τὸ βαθύτερον νόημα τοῦ νεωτέρου σχολείου» αὐτόθι. σελ. 401—413.

καὶ «μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι». Χριστιανισμὸς ἴσον κομμουνισμὸς. Ὁ Χριστιανισμὸς θέτει εἰς ἴσην μοῖραν τοὺς νέγρους μὲ τοὺς γερμανοὺς. Δὲν ὑπάρχει χριστιανικὸς πολιτισμὸς. Ὁ Χριστιανισμὸς οὐδαμῶς ἦτο ἐπιθυμητός, ἀλλὰ πανταχοῦ ἀπεκρούετο. Ὁ Χριστιανισμὸς διέφθειρε τοὺς γερμανοὺς, ἀφοῦ τοῖς ἐγνωρίσεν ἐννοίας τέως εἰς αὐτοὺς ἀγνωστοὺς, ὅποιαί ἢ κλοπὴ καὶ ἢ πορνεία. Αἱ δέκα ἐντολαὶ εἶνε ἔκφρασις τῶν χθαμαλωτάτων ἀνθρωπίνων ἐνστικτίων. Μόνον φαῦλος λαὸς ἔχει ἀνάγκην Σωτήρος, κτλ. κτλ. Ὁ ἐν Αὐστρία ἀνταποκριτὴς τῶν «Ἐκκλησ. Καιρῶν» τοῦ Λονδίνου προσθέτει ὅτι τόσον αἰσχρὰ εἶνε ἄλλα τινὰ σημεῖα τοῦ λιβέλου, ὥστε δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ἀναγραφοῦν. Αὐτὰ γίνονται σήμερον εἰς τὴν μέχρι χθὲς καθολικωτάτην Αὐστρίαν.

Τὸ πρόβλημα τῆς γυναικός.

Ὁ ἀκαδημαϊκὸς κ. Σπῆρος Μελάς ἐν χρονογραφίᾳ τῆς ἐποχῆς ἐπὶ τὸν τίτλον «Τὸ πρόβλημά της» ὁμιλοῦμενος ἐκ μιᾶς μεγάλης δίκης, συνταραξάσης μὲν πρὸ τινος τὴν ἑλληνικὴν κοινωνίαν ἐπὶ ἡμέρας, ἰκανὰς καθ' ἣν δὲ τὸ ἐδώλιον τοῦ κατηγορουμένου κατέχευε γυνή, διαπιστοῖ ὅτι ἡ πολυκροτος αὕτη δίκη ἐπανέφερεν εἰς τὸν καθημερινὸν καὶ τὸν περιοδικὸν ἑλληνικὸν τύπον «τὸ πρόβλημα τοῦ ὄλου καὶ τῆς εὐτυχίας» τῆς γυναικός. Ἡ λύσις τοῦ προβλήματος τούτου ἀποτελεῖ κατὰ τὸν αἰῶνά μας θέματα καὶ κεφάλαιον κοινωνικῆς δικαιοσύνης, ἀλλὰ οἱ λύται δὲν συμφωνοῦν εἰς τὰ φάρμακα, τὰ συντελεστικά εἰς τὴν θεραπείαν καὶ τούτου τοῦ μεγάλου κοινωνικοῦ κακοῦ. Τρεῖς κυρίαί λύσεις προέχουν ἐξ ὧν ἀποπειρῶνται νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν εὐτυχίαν εἰς τὴν γυναῖκα: ἡ τῶν ἀριστερῶν, ἡ τῆς ὀλιστηκῆς φιλοσοφίας καὶ ἡ τῆς θρησκείας. «Μόταια—λέγει—οἱ ἀριστεροὶ ζητοῦν, νομίζω, νὰ συγκινήσουν τὴν γυναῖκα μὲ τὸ δῶμα τῆς εὐτυχίας καὶ τῆς ἀδικίας. ΓΙΑΤΙ προτείνουν γὰρ θεραπείαν δυστυχίας ἀκόμα μεγαλειότερας—αὐτὲς ποὺ θὰ δημιουργηθοῦν ἀσφαλῶς μετὰ μιὰ ριζικὴν κοινωνικὴν ἀνατροπὴν. Ἡ φιλοσοφία—καὶ πρὸ πάντων ἐκείνη ποὺ πιστεύει ὅτι ὅλα τὰ πεπωμένα μας ἐξαντιλοῦνται σὴ γῆν αὐτῆς ζωῆς, καὶ ποῦ, χωρὶς νὰ προτείνῃ μάλιστα κανένα φάρμακον ἐναντίον τῶν συγχρόνων κακῶν, δ.δ.άσκει τοὺς ὁπαδοὺς της νὰ δρέπουν γρήγορα ὁ καθένας τὴν εὐτυχίαν του,—γοητεύει πολὺ λιγώτερον τὴν γυναῖκα. Μία τέτοια φιλοσοφία, κατὰ βάθος ἀσυνεπῆς, δὲ μπορεῖ νὰ ἰκανοποιήσῃ τὴ λογικὴν της, ποὺ εἶναι ἀρκετὰ ἀπαιτητικὴ εἶναι πολὺ στενὴ καὶ δὲν ἰκανοποιεῖ διόλου τὴν ὁρμὴν της πρὸς τὸ ἰδανικόν, καὶ εἶναι πολὺ ἐρωστικὴ καὶ ἀνίκανη νὰ ἰκανοποιήσῃ τὰ εὐγενικὰ καὶ φυσικὰ ἀλιτροῦστικά της ἐνστικτα. Ἡ γυναῖκα, σὴ μεγάλη της πλειοψηφία, εἶναι πλάσμα θρησκευτικόν. Ὁ ἔρωτας καὶ ἡ μητρότης, ὁ μεγάλος της προορισμὸς, τίς σπρώχνει πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνσιν. Ἡ γυναῖκα ἔχει βαθύτατη ἀνάγκη νὰ πιστεῖν δυνατόν, ἀκόμα—καὶ ἴσως πρὸ πάντων—καὶ σὲ μιὰν ἄλλην ζωὴν, σὲ μιὰ ἰδανικὴν ζωὴν, ὅπου νὰ δικαιῶνται οἱ πόνοι καὶ οἱ θυσίαι της γὰρ τοὺς ἄλλους. Ὅλες οἱ ἀνωμαλίαι ποὺ παρατηροῦνται σήμερον, ὅλες οἱ δυστυχίαι καὶ τὰ δράματα,

δὲν ἔχουν ἄλλη αἰτία, κατὰ βάθος, ἀπὸ τὸ ξεθώριασμα τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος. Ἡ θρησκευτικὴ ἐπαγγελία, ποὺ γέμιζε ἄλλοτε τίς γυναικείες ψυχὰς καὶ τὰ γυναικεῖα πνεύματα καὶ τοὺς ἔδινε μεγάλο στήριγμα σ' ὅλες τίς δοκιμασίας τῆς ζωῆς, φαίνεται σήμερον σὰ νεκρὸ γράμμα. Μία φετυοεκπαίδευση ποὺ καλλιεργοῦσε τὴν ἡμιμάθεια, ἕνας ψευδοσοσιαλισμὸς ποὺ καθιέρωνε τὴν πῦρ ἐλεεινὴ μορφή τῆς δοκίμοσφίας, ἀντικατέστησαν τὴ θερμότητα τῆς καρδιᾶς ποὺ πιστεῖται. Ἡ γυναῖκα ἔμεινε χωρὶς τιμὸν στὸ πέλαγος τῆς ζωῆς. Νὰ γιαι τὰ νανάγια εἶναι καθημερινά». Χαίρομεν ἰδιαζόντως ὅτι ὁ διαπρεπὴς δημοσιολόγος, θίγων τὸ θεμελιωδέστερον ἴσως τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων, διέγνω τὸν πραγματικὸν λόγον τῶν γυναικείων δραμάτων, ἀλλ' ἅμα καὶ τὴν μόνην των λύσιν. Τὸ «τιμὸν» τῆς γυναικείας ψυχῆς εἶνε ἡ θρησκευτικὴ πίστις, διὸ καὶ μεγίστη δέον νὰ καταβάλληται προσοχὴ εἰς τὴν καλλιέργειαν καὶ τόνωσιν τῆς θρησκευτικότητος τῆς γυναικός, μάλιστα ἐν τοῖς σχολείοις τῆς κορασιακῆς ἐκπαιδεύσεως.

Αἱ ἔνεκα τῶν συγκρουομένων καλαιῶν εἰδήσεων περὶ τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου τῆς βαπτίσεως τοῦ ῥώσου ἡγεμόνου Βλαδιμήρου προκλήθεισαι μεταξὺ διαπρεπῶν ῥώσων συγγραφέων συζητήσεις, αἵτινες παρήγαγον ὀλόκληρον φιλολογίαν, ἀνεξωγογήθησαν σήμερον ἐπὶ τῷ ἑορτασμῷ τοῦ 950οῦ ἰαβριλαίου τοῦ μεγάλου ἐκείνου ἱστορικοῦ γεγονότος, καίτοι ὑπὸ διάφορον πνεῦμα. Ὑπῆρχον ἀνέκαθεν πολλοὶ ῥῶσοι «ἀντιβυζαντινοί», καὶ σήμερον δ' εἰς ἐξ αὐτῶν δισχυρίσθη ὅτι ὁ Βλαδιμήρος μετὰ τὸ βάπτισμα ὑπέγαγε τὴν ῥωσικὴν Ἐκκλησίαν οὐχὶ εἰς τὸν ἑλληνα Πατριάρχην τοῦ Βυζαντίου, ἀλλ' εἰς τὸν βούλγαρον. Ἐφ' ᾧ καὶ ὁ διαπρεπὴς ῥώσος Α. Ζιοχμάτωφ πρόβη εἰς τὴν ἀπόδειξιν τοῦ ἐναντίου. Ἄλλ' εἶ «ἀντιβυζαντινότερον», ὡς ἦτο ἐπόμενον, χαρακτῆρα φέρουν αἱ κρίσεις οὐνιτικῶν τιῶν κύκλων τῆς Πολωνίας, διακρινόμενων διὰ τὸ μισορθόδοξον πνεῦμά των. Κατ' αὐτοὺς, θὰ ἠδύνατο νὰ ὑποστηριχθῆ ὅτι ὁ Βλαδιμήρος ἐδέχθη τὸν Χριστιανισμὸν ἴσως ἐκ Βουλγαρίας, ἴσως καὶ ἐκ Νορβηγίας—λόγω τοῦ ὅτι ἦτο σκανδιναυὸς τὴν καταγωγὴν—, πάντως ὁμως οὐκ ἐκ τοῦ Βυζαντίου, καὶ τὸ Κίεβον οὐδένα τάχα ὁμοῦν εἶχε μὲ τὸ Βυζάντιον. Τὸ κίεβρον κράτος τοῦ Βλαδιμήρου στενώτερον δῆθεν σύνθεσμον εἶχε μετὰ τῶν δυτικῶν χριστιανικῶν κρατῶν, παρὰ μετὰ τοῦ Βυζαντίου, διότι τὰ ἦθη, τὰ ἔθιμα, ἡ καθ' ὅλου ζωὴ καὶ ὁ κρατικὸς ὄργανισμός των δυτικῶν κρατῶν περισσότερον συμβιβάζοντο πρὸς τὸν χαρακτῆρα τοῦ λαοῦ τῆς Οὐκρανίας! Κατ' ἄλλους οὐνίτας, τὴν ἱεραρχίαν ὁ ἰσαπόστολος ῥώσος ἡγεμὼν παρέλαβεν οὐχὶ ἐκ Βυζαντίου, ἀλλ' ἐκ τῆς βυζαντινῆς Ἀρχίδος. Καὶ ὁ ῥωσικὸς ὑπερόρισος τύπος ἀγωνίζεται νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν...

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΕΛΛΑΔΟΣ

Τὴν προσεχῆ Πέμπτην, 1 Σεπτεμβρίου ἐπαναλαμβάνονται αἱ ἐργασίαι τῆς Ἱερᾶς Συνόδου.

—Ὁ Μακ. Ἀρχιεπίσκοπος προσκλήθεισος ὑπὸ τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Ζακύνθου ἀνεχώρησε τὸ παρελθὸν Σάββατον εἰς Ζάκυνθον καὶ πρῶτον μετ' αὐτοῦ τῶν ἑορτῶν ἐπὶ τῇ ἀναμνήσει τῆς μεταθέσεως τοῦ ἱεροῦ λειψάνου τοῦ ἁγ. Διονυσίου, ἐπέστρεψε δὲ χθὲς εἰς Ἀθήνας. Τὰ τῆς παρεμονῆς αὐτοῦ ἐν Ζακύνθῳ καὶ τῆς διεξαγωγῆς τῶν μεγαλοπρεπῶν τελετῶν θὰ ἐκτεθῶσιν εἰς τὸ προσεχὲς φῦλλον.

—Τὴν παρελθούσαν Τετάρτην, 24ην φθ. μηνὸς ἀπεβίωσεν ἐν Ἀμαρουσίῳ, ὅπου παρεθέριζε καὶ τὴν ἐπαύριον ἐκηδεύθη ἐν ἐνδειξῆσι τιμῆς ὁ ἀπο τινος εἰς Ἀθήνας ἐλθὼν γλωσστὸς μουσικὸς κεραιοφίλης Γεώργιος Παπαδό-

πνους, Μέγας Πρωτεύδικος του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Η νεκρώσιμος ακολουθία εψάλη εν τῷ Μητροπολιτικῷ ναῷ ὑπὸ Βυζαντινοῦ χοροῦ τοῦ Ἐκκλ. Μουσικοῦ Συλλόγου «Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός» κατὰ τὴν διάταξιν τοῦ Τυπικοῦ τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας. Εἰς τὴν τελετὴν, ἣς προσέτη ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Φιλίππων καὶ Νεαπόλεως κ. Χρυσόστομος, παρέστησαν οἱ Σεβασμιώτατοι Μητροπολίται Τραπεζούντος Ἀποκρισάριος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, Ἀκαρνανίας, Λευκάδος Δημήτριος καὶ Βεροίας, Θήρας καὶ ὁ παρεπιδημῶν Σεβ. Μητροπολίτης Χαλκηδόνος. Ἐπικήδειον λόγον εἶπεν ὁ Πρωτοπρόεδρος τῆς Ἀγιωτάτης Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν κ. Ἐμμ. Φαρλακας, δημοσιευθεὶς ἐν τῷ προσεχῶς φύλλῳ.

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΑΔΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

Οἱ ἄνδρες τοῦ ἐν Μάρσῳ Μαδρῶν αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ ἀνασκάπτοντες τὸ ἕδαφος πρὸς καθαρισμόν τῶν ρωμαϊκῶν φρεάτων ἀνεκάλυψαν ἀρχαίας οἰκοδομὰς μετὰ μαρμαρίων κίονων καὶ ἐπιγραφῶν εἰς τοὺς τοίχους. Τὸ τμήμα Ἀρχαιοτήτων ἀπεφάνθη ὅτι πρόκειται περὶ βυζαντινοῦ ναοῦ.

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ

Ἐξ ἀνταποκρίσεως τῶν λονδινεῶν «Ἐκκλησιαστικῶν Καιρῶν» ἐξ Ἱεροσολύμων πληροφοροῦμεθα περὶ τῶν λεπτομερειῶν τοῦ πρό τινος δημοσιευθέντος σχεδίου τοῦ ρυθμιζόντος τὰ τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων νέου Καταστατικοῦ Χάρτου. Κατὰ τὸν ἀγγλὸν ἀνταποκριτὴν, ὁ χάρτης οὗτος συντάχθη ἐπὶ τῇ βάσει τῆς γνωστῆς ἐκθέσεως τῆς ἐπιτροπῆς A. Bertram καὶ J. Young (1926), ἐὰν δὲ κυρούμενος καταστῇ ὁριστικός, θὰ ἀντικαταστήσῃ τοὺς αὐτοκρατορικοῦς ὀθωμανικοῦς Κανονισμοὺς τοῦ 1876, οἵτινες ἀπετέλουν τὸν θεμελιώδη νόμον τῆς ὀργανώσεως καὶ τῆς διοικήσεως τοῦ ὀρθοδόξου Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων. Καὶ δὲν θὰ ἰκανοποιήσῃ μὲν οὐδέτερον τῶν διαφερομένων μερῶν—ἤτοι οὔτε τὸ Πατριαρχεῖον, οὔτε τοὺς ἀραβοφώνους ἰθαγενεῖς, καίτοι παρέχει εἰς τοὺς τελευταίους ἀνύπαρκτα τέως δικαιώματα—, ἀλλὰ δύναται, κατὰ τὸν γράφοντα, νὰ χρησιμεύσῃ ὡς βάσις καὶ ἀφετηρία συμβιβασμοῦ καὶ καταπαύσεως τῶν πολυχρονίων ἐρίδων. Τὸ σχέδιον ἀναγνωρίζει τὸ καθεστῶς τῆς παραδόσεως, ἤτοι τὴν ἐκπαλαίαν θέσιν τοῦ Πατριάρχου καὶ τοῦ Πατριάρχου ἐν Συνόδῳ. Ἀπτομερῶς καθορίζεται ὁ τρόπος τῆς ἐκλογῆς τοῦ Πατριάρχου, ὅστις εἶναι ταυτοχρόνως καὶ ἡγούμενος τῆς Ἀγιοταφικῆς Ἀδελφότητος, καὶ ὁ τῆς ἐκλογῆς τῶν ἐγγύμων ἐνοριακῶν ἱερέων, οἵτινες ἀντιπροσωπεύουν τὸ λαϊκὸν στοιχεῖον. Ὁ Πατριάρχης καὶ πάντα τὰ μέλη τῆς Ἀδελφότητος θὰ ἦνε παλαιστῖνοι ὑπήκοοι. Ἡ σημαντικότερα μεταβολὴ γίνεται εἰς τὴν σύνθεσιν ἐνός Μικτοῦ Συμβουλίου, ὀριζομένου ὡς «ὁ Πατριάρχης ἐν Συμβουλίῳ» καὶ ἀποτελουμένου ἐκ τοῦ Πατριάρχου ἑπτὰ κληρικῶν ἐκλεγομένων ὑπὸ τῆς Ἱ. Συνόδου καὶ δέκα λαϊκῶν ἐκλεγομένων ὑπὸ τῶν τοπικῶν συμβουλίων, εἰς οὓς περιλαμβάνονται καὶ τρεῖς ἐκ τῆς Ὑπεριορδανίας. Τὸ Μικτὸν Συμβούλιον θὰ διαχειρίζεται τὸ 1/3 τῶν εἰσοδημάτων τοῦ Πατριαρχείου, ἤτοι ποσὸν 10.000 λιρῶν, διὰ τοῦ ὁποῦ θὰ συντηροῦνται σχολεῖα διὰ τοὺς λαϊκοὺς, ἱερατικὰ σχολαὶ διὰ τὸν κληρὸν καὶ ὁ ἐνοριακὸς κληρὸς. Τὸ Συμβούλιον θὰ ἦνε πρόσωπον δημοσίου δικαίου δικαιούμενον νὰ κέκτηται κινητὴν καὶ ἀκίνητον περιουσίαν. Ὡς διαχειριζόμενον δὲ μέρος τῶν εἰσοδημάτων θὰ δικαιούται νὰ λαμβάνῃ γνώσιν τῶν ὄλων εἰσοδημάτων τοῦ Πατριαρχείου καὶ τῆς διαχειρίσεως αὐτῶν. Εἰς τὸ Νομικὸν Συμβούλιον ὑπάγονται τοπικὰ συμβούλια ἐξ κυρίων κέντρων, ἀντίστοιχον λειτουργίαν ἀσκούσαν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις. Τὸ ἐν Ἱεροσολύμοις Συμβούλιον θὰ παρέχῃ ἐτησίως 2.200 λίρας ὑπὲρ τῶν πτωχῶν.—Τρία πρωτοβάθμια ἐκκλησιαστικὰ δικαστήρια ἐκ κληρικῶν καὶ τρία μικτὰ προβλέπονται διὰ τὰ Ἱεροσόλυμα, τὴν Ἰόππην καὶ τὴν Χάιφαν, δύο δὲ δευτεροβάθμια ἀντίστοιχα ἐν Ἱεροσολύμοις. Τὰ δικαστήρια ταῦτα θὰ τελῶσιν ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ Ἀναστάτου Δικαστηρίου τῆς Παλαιστίνης, θὰ ἐπιθεωροῦνται δὲ ὑπὸ ὀρθοδόξων ἐπιθεωρητῶν. Ἡ οικονομικὴ διαχείρισις τοῦ Πατριαρχείου ὑπάγεται ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τῆς Ἱ. Συνόδου

καὶ τοῦ Μ. Συμβουλίου.—Τοὺς μητροπολίτας καὶ τοὺς ἐπισκόπους ἐκλέγει ἡ Ἱ. Σύνοδος, ἀκολουθεῖ δὲ ἡ ἐπικύρωσις τῆς ἐκλογῆς τῶν ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀρμοστοῦ. Οἱ ἐκλεγόμενοι ὀφείλουσι νὰ ἦνε παλαιστῖνοι πολῖται καὶ νὰ γνωρίζωσι τὴν ἀραβικὴν. Διὰ τοὺς ἐπαρχιακοὺς ἀρχιερεῖς ἀνάγκη νὰ ὑπάρχῃ καὶ ἔγγραφος συγκατάθεσις τοῦ μέλλοντος ποιμνίου τῶν.

ΡΩΜΑ-ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Πρό τινος ἡ γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα Maria Laach ἐν Γερμανίᾳ βενεδικτινὴ μονὴ ἐώρτασε τὴν εἰκοστὴν πέμπτην τῆς ἡγουμενείας τοῦ Dom Jldelfons Herwegen, ἐπὶ τοῦ ὁποῦ ἡ μονὴ αὐτὴ ἀπέβη τὸ κέντρον τῆς γερμανικῆς λειτουργικῆς κινήσεως. Εἶνε γνωστὰ τὰ λειτουργικὰ δημοσιεύματα τῆς μονῆς: Ecclesia Organs (ἀπὸ τοῦ 1918) Jahrbuch für Liturgiewissenschaft (ἀπὸ τοῦ 1921) καὶ Liturgiegeschichtliche Quellen und Forschungen (ἀπὸ τοῦ 1928). Ὁ Πάπας Πίος ΙΑ' ἐχαράκτησε τὴν μονὴν ὡς «ἐνδοξὸν μνημεῖον θρησκευτικῆς ζωῆς καὶ θείας λατρείας ἐν Γερμανίᾳ».

ΑΓΓΛΙΚΑΝΙΣΜΟΣ

Ἐξ ἀφορμῆς τῆς προσεχούσης ἐν Λονδίῳ συγκλήσεως τοῦ διεθνοῦς συνεδρίου ἀθέων τὸ γνωστὸν λονδίνεον ἀπολογητικὸν σωματεῖον Christian Evidence Society ἀπαφάσισε τὴν διοργάνωσιν ἱερουργίας ἐν τῷ Westminster Abbey τῆς συμμετοχῆς τῶν ἀντιπροσώπων πλείστον χριστιανικῶν ἐκκλησιαστικῶν κοινοτήτων καὶ σωματείων ἐν οἷς καὶ ὀρθόδοξοι. Ἡ τελετὴ θὰ γείνη τῇ 11 προσεχούσης Σεπτεμβρίου.

- Π Α Ρ Τ Η Μ Α -

ΠΡΟΚΗΡΥΞΕΙΣ ΕΚΛΟΓΗΣ ΙΕΡΕΩΝ

Ἀριθ. Πρωτ. 4474. Ἀρχιεπισκοπὴ Ἀθηνῶν. Πρόκειμενον νὰ ἀνακηρύξωμεν ὑποψηφίους πρὸς πληρωσιν τῆς κενῆς θέσεως τοπικοῦ ἐφημερίου τοῦ ἐν Ἐλληνικῷ Ἀττικῆς Ἱεροῦ ναοῦ τῆς ἁγίας Τριάδος, καλούμεν τοὺς βουλομένους ὅπως μέχρι τέλους τοῦ προσεχούσης μηνὸς Σεπτεμβρίου ἐ. ε. ὑποβάλλωσιν ἡμῖν τὰ ὑπὸ τοῦ νόμου ἀπαιτούμενα πιστοποιητικὰ αὐτῶν διὰ τὰ παραίτηρα. Ἐν Ἀθήναις 26 Αὐγούστου 1938
† Ὁ Ἀθηνῶν Χρυσόστομος

† Ἱ. Μητρόπολις Λήμων.

Καλούμεν τοὺς κεντημένους τὰ ὑπὸ τοῦ νόμου ὀριζόμενα προσόντα καὶ ἐπιθυμοῦντας νὰ καταλάβωσι τὰς κενὰς ἐφημεριακὰς θέσεις τῶν ἱερῶν ναῶν 1) ἁγ. Δημητρίου Κορυθιάς, 2) ἁγ. Γεωργίου Σαρπίου, 3) Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου Μούδρου τῆς ἐπαρχίας ἡμῶν, ὅπως μέχρι τῆς 15 Σεπτεμβρίου ὑποβάλλωσιν ἡμῖν αἰτήσιν μετὰ τῶν νανομισμένων πιστοποιητικῶν. Ἐν Κάστρῳ τῇ 2 Αὐγούστου 1938. † Ὁ Λήμωνος Στέφανος.

† Ἱ. Ἐπισκοπὴ Κυθωνίας καὶ Ἀποκορώνου.

Καλούμεν τοὺς βουλομένους νὰ καταλάβωσιν τὴν ὀργανικὴν θέσιν τοῦ ἐφημερίου τοῦ χαρίου Βρωσῶν Κυθωνίας καὶ ἔχοντας πτυχίον Ἱερατικῆς σχολῆς ἢ ἀπολυτήριον γυμνασίου, ὅπως ὑποβάλλωσιν ἡμῖν μέχρι τῆς 20 Σεπτεμβρίου 1938 τὰ ὑπὸ τοῦ κοδ. νόμου 5439 ὀριζόμενα δικαιολογητικὰ ἵνα προβῶμεν εἰς τὴν ἀνακήρυξιν τῶν ὑποψηφίων. Ἐν Χανίοις τῇ 18 Αὐγούστου 1938.
† Ὁ Κυθωνίας καὶ Ἀποκορώνου Ἀγαθάγγελος

“ΕΚΚΛΗΣΙΑ,,
ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΑΡΙΘ. ΤΗΛΕΦ. ΓΡΑΦΕΙΩΝ 24-195
Διευθύνουσα Ἐπιτροπεία :
† Ὁ Ἀθηνῶν ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ
† Ὁ Ἐδέσσης ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ
† Ὁ Ἐάνθης ΙΩΑΚΕΙΜ
Ἐπιθύουτος, Π. Σ. Μανωλέσης

Τύποις «Φοῖνικας» ὁδὸς Λεωνόπου 4, Τηλ. 54-229